Тайбыңны камгалаары дээш Совет чазактың хемчеглери

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП-ниң Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хоорокомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1962 ч.
ОКТЯБРЬ
30
вторник
№ 257 (5354).

Өртээ 2 көп.

АКШ-тың президентизи Д. Кеннедиге

Хоолгазы КНО-нуң чиңгине секретарының хүлээлгезин күүседип турар У ТАНГА

Хүндүлүг дээрги президент,

Бистиң судноларывыстың таваржып үскүлежи берип, ооң-биле эттинмес халаптыг уржуктар болу бээринден чайлаар төлээде, хемчеглер алыр дээр дугайында дээрги У Танга Силерниң харыынар-биле улуг сеткил ханып таныштым. Силерниң талаңардан ол угаазылалдыг базым болза тайбыңны камгалаар дугайында сагышты силер салып турар-дыр силер деп бодалды меңээ быжыглап турар-дыр, ону сеткил ханыышкыны-биле демдеглеп тур мен.

Бистиң улус, бистиң чазаавыс болгаш Министрлер Чөвүлелиниң даргазы мен бодум база, бистиң чуртувус хөгжүп турзун дээш, экономиктиг чарышка, культураны, уран чүүлдү хөгжүдеринге, чоннуң чаагай байдалын улам бедидеринге бистиң чуртувус делегейниң бүгү улустарының аразынга төлептиг черни ээлээн турзун дээш-ле харын сагыш салып турар болгай бис. Ол дээрге чарышка эң-не чаагай болгаш эргежок чүгула чүүл болур, ынчангаш тиилекчи-даа, тиилеттирикчи-даа маңаа чүгле чаагай үлүгнү алыр, чүге дээрге, ол болза тайбың болгаш кижиниң чурттап, амыдырап турар херекселдериниң көвүдээри болур-дур.

Кол сорулга болза чүгле бистиң судноларывыстың таваржып үскүлежи бээрин, тодаргайлап чугаалаарга, ындыг үскүлежиишкиннерден дайын тулчуушкуннарының одун кыпсып тып болур ындыг кризистиң ханылай бээрин чайладырынга хемчеглерни алыры болгаш дугуржуп алыры эвес деп бодунарның медеглелиңерге чугаалаан-дыр силер, ынчаарга бир эвес дайын тулчуушкуннарының одун тып келир болза өске күштер, өске хоойлулар—дайынның хоойлулары хөделип эгелээр болгай. Ынчангаш, кол сорулга чүгле ол эвес, ол чүгле баштайгы базым дээр талазы-биле силерге чөпшээрежип тур мен. Кол чүве—күрүнелерниң аразынга, улустарның аразынга тайбыңның байдалын таарыштыр тургузары болгаш чогумчудары болур-дур.

АКШ-тың айыыл чок чоруунуң дугайында Силерниң сагыш човаарынар меңээ билдингир, дээрги президент, чүге дээрге ол болза президентиниң бирги хүлээлгези-дир. Ынчаарга ол айтырыглар бисти база дүвүредип турар болгай, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы меңээ база ол-ла хүлээлге онаажып турар. Кубаның камгаланыр аргазын, харын, чүгле камгаланыр аргазын быжыглаар сорулга-биле аңаа бистиң чепсек-биле дузалаанывыс силерни дүвүредип турар-дыр, ынчаарга Куба кандыг-даа чепсектиг турган болза, ылаңгыя хыдыырының амгы үедеги чепсектери туруп турда силер-биле ол деңнежип хоржок болгай, чүге дээрге ол ийи чурттуң хемчээлдери мырыңай аңгы-дыр. Кубага дузалаары—бистиң сорулгавыс ындыг турган болгаш ындыг арткан-даа, ынчангаш Куба ооң улузунуң күзээни ышкаш ынчаар чурттап, хөгжүп болурунче угланган бистиң күзелдеривистиң чаагай мөзүлүүн кым-даа ол ындыг эвес деп шыдавас.

Силер бодуңарның чуртуңарны айыыл чок болдуруп алыксап турар-дыр силер. Ол-даа билдингир. Ынчаарга Куба база ону күзеп турар болгай. Бүгү-ле чурттар бодун айыыл чок болдуруп алыксаар болдур ийин. Совет Эвилелин шериг баазалары-биле бүзээлеп алганында, бистиң эвилелчилеривисти бүзээлеп алганында, мырыңай бистиң чуртувусту шуут долгандыр шериг баазаларын тургузуп, оларда боттарыңарның ракеталыг чепсээңерни тургузуп алганыңарда көстүп турар силерниң хөделиишкиниңерни бис, Совет Эвилели, Совет чазак канчаар көөр апаар бис, ынар. Ол дээрге чажыт чүве эвес-тир. Америк харысалгалыг ажылдакчылар ол дугайын көөргеттинип медеглеп турарлар-дыр. Силерниң ракеталарыңарны Англияда, Италияда тургускулаан болгаш олар бисче хараалдаан, силерниң ракеталарыңар Турцияда база бар.

Силерни Куба дүвүредип турар-дыр. Американың Каттышкан Штаттарының эриктеринден далай-биле тозан миль черде Куба туруп турар боорга дүвүреп турар бис дээр-дир силер. Ынчаарга Турция дээрге бис-биле кожа, бистиң кызыгаар таңныылдарывыс боттарын көржүп баскылап турар болгай. Силер бодуңарның чуртуңарга айыыл чок болур байдалды негээр болгаш силерниң шавар халдаашкынныг деп адап турарыңар чепсекти үндүрүп алгаш баарын негээр эргелиг, ынчаарга бистиң ындыг эргевисти хүлээп көрбейн турарыңар ол бе.

Шавар халдаашкынныг деп адап турарыңар ракеталыг үрегдекчи чепсээңерни Турцияда, мырыңай бистиң быктывыста тургускулап алган-дыр силер. Ындыг болганда, шериг талазы-биле бистиң деӊ аргаларывысты бистиң ийи улуг күрүнелеривистиң аразында ындыг деӊ эвес харылзаа-биле канчап дүүштүрер боор чүвел? Ол черле канчап-даа дүүшпес-тир.

Ынчаарга бистиң төлээлекчилеривис ужурашкан турзун, бодап көөрге, КНО-нуң чиңгине секретарының хүлээлгезин күүседип турар дээрги У Танның киржилгези-биле чугаалажыышкыннар эгелезин дээринге силерниң чөпшээрешкениңер эки-дир, дээрги президент. Ынчангаш дээрги У Тан киржикчи болур рольду кандыг-бир чергези-биле бистиң аравыска ап турар-дыр, а бис болза, бир эвес удурланыышкак болуп турар тала бүрүзү чаагай күзелдиин илередир чүве болза, ол харысалгалыг онаалганы дээрги У Тан күүседип шыдаар деп санап турар бис.

Мен бодап көөрүмге, маргылдаалыг үскүлежиишкинни дүрген-биле шиитпирлеп, байдалды таарыштырып аптар болза, харысалганы боттарында чүъктээн күрүне ажылдакчыларында угаазылал болгаш боттарының харысалгазын миннир чорук бар-дыр, олар нарын айтырыгларны шиитпирлеп, херекти дайын үскүлежиишкининге чедирбейн баарын билирлер-дир деп санааш, ынчан кижилерниң сагыш-сеткилин оожургаар ийик.

Ынчангаш мындыг саналды кийрип тур мен: силерниң шавар халдаашкынныг деп санап турарыңар чепсек-херекселдерни Кубадан үндүрүп алырынга чөпшээрежип турар бис. Ону ынчаар боттандырарынга болгаш ол ындыг хүлээлгени алган дугайында КНО-га медеглээринге чөпшээрежип турар бис. Ынчаарга Совет чазактың дүвүрелин болгаш сеткил аарыышкынын барымдаалап көргеш, бодунуң талазындан АКШ база бодунуң ол-ла ышкаш чепсек-херекселдерин Турциядан үндүрүп алгаш баар дугайында силерниң төлээлекчиңер медеглелди база кылыр апаар. Ону боттандырарда силерге-даа, биске-даа кандыг хуусаа херегин харын дугуржуп алыылыңар. А ооң соонда, КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң бүзүреткен кижизи алдынган хүлээлгелерни канчаар күүсеткенин ол черинге барып хынап көрүп болур ийик. Ооң-биле кады оларның чурттарынче демги бүрүн эргелиг төлээлекчилерниң баарынга болгаш оларның кайызының-даа алган турары үстүнде айыттынган хүлээлгелерниң күүселдезин хынап көөрүнге Кубаның болгаш Турцияның чазактарындан чөпшээрелди алыры эргежок чугула дээрзи черле билдингир. Бодап көөрге, бир эвес ол бүрүн эргелиг төлээлер Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң-даа, силер биле бистиң—АКШ-тың болгаш Совет Эвилелиниң, а ол ышкаш Турцияның болгаш Кубаның база бүзүрелин эдилээн турар болза, улам эки болур ийик. Мен бодап көөрүмге, бүгү сонуургалдыг талаларның бүзүрелин болгаш хүндүлелин эдилеп шыдаар ындыг кижилерни тып алыры ындыг берге эвес ышкаш.

Кубаның болгаш Турцияның улустарынга сеткил ханыышкынны бээр идегелди бээр, боттарының айыыл чок болурунга оларның бүзүрелин күштелдирер төлээде, ындыг хүлээлгени бис алгаш, Турцияның кызыгаарының чүве дээп болбазын болгаш ооң бүрүн эргезин хүндүлээр бис, ооң иштики херектерин холгаарлавас бис, Турцияга халдавас бис, база ындыг халдаашкынны кылырынга бодувустуң девискээривисти тепкиниш кылдыр өскелерге бербес болгаш Совет Эвилелиниң-даа девискээринден, Турция-биле кожа турар өске-даа күрүнелерниң девискээринден Турцияга удур агрессия кылырын бодай бергеннерни соксадып турар бис дээр дугайында байырлалдыг хүлээлгени Совет чазак берип тур деп медеглелди Айыыл чок чорук Чөвүлелинге кылыр апаар бис.

Кубага хамаарыштыр америк чазак база ындыг медеглелди Айыыл чок чорук Чөвүлелинге кылыр апаары билдингир. АКШ болза Кубаның кызыгаарының чүве дээп болбас эргезин, ооң бүрүн эргезин хүндүлээр, ооң иштики херектерин холгаарлавас, Кубаже АКШ боду-даа халдавас болгаш бодунуң девискээрин Кубаже халдаашкын кылырынга тепкиниш кылдыр өскелерге бербес база АКШ-тың-даа девискээринден, Куба-биле кожа өске-даа күрүнелерниң девискээринден Кубага удур агрессия кылырын бодай бергеннерни соксадып турар бис дээр дугайында медеглелди АКШ база кылыр апаары чугаажок. Ол дугайында силер-биле дугуржуп ап, кандыг-бир хуусааны аңаа доктаадыр апаары билдингир. Ынчангаш кандыг-бир үе-шагны дугуржуп, доктаадып алыылыңар, ынчалзажок ону саадатпайн, 2—3 неделядан эрттирбес, айдан черле ажырып болбас.

Силерниң чугаалап турарыңар болгаш силерни дүвүредип турар деп медеглеп турарыңар, ам Кубада бар чепсек-херекселдер дээрге совет офицерлерниң холунда турар чүве болгай. Ынчангаш, оларны Американың Каттышкан Штаттарынга хоралыг кылдыр таварылга болуп ажыглаптары черле турбас. Ол чепсек-херекселдерни чүгле куба чазактың дилээн ёзугаар ында тургускулаан болгаш олар чүгле камгалал сорулгалыг. Моон ужурунда, бир эвес Кубага удур шургуушкун болбас болза, Совет Эвилелинге азы бистиң өске-даа эвилелчилеривиске халдаашкын болбас болза, ол чепсек-херекселдер кымга-даа кыжанмайн турар болгаш кыжанмас-даа дээрзи черле билдингир. Чүге дээрге оларда халдаашкын кылырының сорулгазы чок болгай.

Бир эвес силер, дээрги президент, мээң саналдарым-биле чөпшээрежир болзуңарза, бистиң төлээлекчилеривисти Нью-Йоркче, КНО-же чоруткаш, эң-не дүрген-биле дугуржуп алыр төлээде ылавылалдыг айтыышкынны аңаа берип каар ийик бис. Бир эвес силер база бодуңарның кижилериңерни чорудуп, оларга чогуур айтыышкыннарны берип каар болзуңарза, ол айтырыгны дүрген-биле шиитпирлеп каап болур-дур.

Мен чүге ынчаар күзеп турар мен? Чүге дээрге, амгы үеде бүгү делегей дүвүреп, бистен угаазылалдыг хөделиишкиннерни манап турар дугуржулганы чедип алган дугайында, туруп келген үскүлежиишкинни үндезини-биле узуткаан дугайында чарлал үнүп кээри бүгү улустарга эң-не улуг өөрүшкү болур ийик. Ындыг дугуржулганы улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар мен, чүге дээрге ол болза эки эге болуп, ылаңгыя ядролуг чепсектиң шенелделерин хоруглаар дугайында дугуржулганы чедип алырын чиигедип болур ийик. Шенелделер дугайында айтырыгны чергелештир, олар аңгы-аңгы айтырыглар болганда бирээзин бирээзи-биле холбаштырбайн шиитпирлеп болур ийик. Кижилерге эки белекти кылып, ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында дугуржулга чедип алдынган, ынчангаш атмосфера моон соңгаар хоралаттынмас дээр дугайында тыннадыг-биле база ол кижилерни өөртүр төлээде ол ийи айтырыгларның кайызының-даа талазы-биле дугуржуп алыры чугула. Ынчаарга бо айтырыг талазы-биле бистиң болгаш силерниң туруштарывыс кончуг чоок-тур.

Бо бүгү болза, бистиң силерниң-биле санал-оналдар солчуп турарывыс маргылдаалыг өске-даа айтырыгларның талазы-биле бот-боттарывыска хүлээттинип болур дугуржулгаларны тыварынга эки идиг болуп база магатчок-тур. Ол айтырыглар амдызында шиитпирлеттинмээн, ынчалза-даа делегейниң байдалын экижидип арыглаары-биле соңгаарладыышкын чокка шиитпирлеттинерин ол айтырыглар манап турар. Бис аңаа белен бис.

Мээң саналдарым бо-дур, дээрги президент.

Силерге хүндүткел-биле
Н. ХРУЩЕВ.
1962 чылдың октябрь 27.

КНО-нуң чиңгине секретарының хүлээлгезин күүседип турар У Танга Н. С. Хрущевтуң чоруткан бижии

Хүндүлүг дээрги У Тан!

Бистиң санап турарывыс ышкаш Силерниң чаагай ажыл-чорудулгаларыңарның күүсеттинерин чиигедир бистиң шиитпирлиг туружувус-биле таныжып көрзүн дээш АКШ-тың президентизи дээрги Дж. Кеннедиге мээң бөгүн чоруткан чагаамның хоолгазын силерге чоруттум.

Тургустуна берген айыылдыг байдалды узуткаарынче угланган силерниң күжениишкиниңерге дуза чедирери-биле Совет Эвилелиниң, Американың Каттышкан Штаттарының болгаш Куба республиканың төлээлекчилери-биле силерниң ам чорудуп турар чугаалажыышкыныңар-биле холбаштыр Совет чазак ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецовту Нью-Йоркче чоруткан.

Силерге хүндүткел-биле **ХРУЩЕВ.**
1962 чылдың октябрь 28.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң АКШ-тың президентизи Д. Кеннедиге чоруткан бижии

Бо чылдың октябрь 27-де силерниң чоруткан бижииңерни алдым. Чүвениң ужурун медереп база бүгү делегейге тайбыңны камгалаары дээш силерге онаажып турар харысалганы билип турарыңар дээш бодумнуң таарзынганымны болгаш хүлээп көргенимни илередип тур мен.

Силерниң халдаарының чепсээ деп адап турарыңар чепсек шынап-ла коргунчуг чепсек дээрзи-биле холбаштыр дүвүреп турарыңарны болгаш Американың Каттышкан Штаттарының улустарының дүвүреп турарын мен улуу-биле билип тур мен.

Ол чүү чепсегил дээрзин силер-даа, бистер-даа билир бис.

Тайбыңның херээнге айыылдыг болуп турар чөрүлдээни узуткап чок кылырын дүрген доозар дээш, тайбыңны күзеп турар бүгү улустарга бүзүрелдиг чорукту бээр дээш, Совет Эвилелиниң ышкаш база-ла тайбыңны күзеп турар деп мээң бүзүреп турарым Американың улустарының сеткилин оожургадыр дээш, Совет чазак боо-чепсек таарыштыр тургузар тудуг шелдеринге улам ыңай ажылдарны соксадыр дугайында мурнунда бердинген айтыышкыннарга немей, силерниң халдаарының чепсээ деп адап турарыңар чепсегленииишкинни дедир чазарының, ону савалап сугарының база Совет Эвилелинче дедир эгидериниң дугайында чаа айтыышкынны берген.

Совет чазак Куба Республиканың чазаанга экономиктиг дузаламчыны, а ол ышкаш бир тээ Куба, куба улус Кубаже халдаашкынның узуктел чок кыжаңыының адаанда доктаамал туруп турар болганда, боо-чепсекти берип турар деп, силерге бодумнуң мурнунда чоруткан чагааларымга бижиттинген чүүлдүң дугайын база катап катаптаарын күзеп тур мен, дээрги президент.

Дээрбечи суднодан Гаваныны адып-боолаан. Куба эмигрантылар уш-баш чок боолап турган деп чугаалажып турар-дыр. Ол ындыг-даа болуп магат чок. Ынчалза-даа олар кайыын кээп адып-боолап турганыл деп айтырыг тургустунуп келир. Оларда, ол кубаларда девискээр чок болгай, олар төрээн чуртундан дезип үнген. Дайын чорударының кандыг-даа чепсектери оларда чок.

Ындыг болган төлээде Гаваныны адып-боолаары-биле, Кариб далайга, Кубаның девискээр сугларынга дээрбечи үүлгедиишкиннерни кылыры-биле оларның холунга боо-чепсекти кым-бир кижи берип каан-дыр. Бистиң үевисте, харын-даа Кариб далайда америк корабльдер эндерик болуп турда, олардан бүгү-ле чүвени көрүп база хайгаарап болур турда, дээрбечи судноны эскербейн баары черле бодалга кирер арга чок чүве-дир. Ынчаарга ындыг байдалдарның үезинде дээрбечи корабльдер Кубаны долгандыр хостуг эжиндирип, Кубаны адып-боолап, тайбың транспорт судноларынче дээрбечи халдаашкыннарны кылып турар-дыр. Олар англи чүък суднозун безин адып-боолаан дээрзи билдингир болгай.

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, Куба болза Кубаның девискээринче халдап кирер бодалын чажырбайн турган агрессчи күштерниң узуктел чок кыжаныышкынының адаанга турган.

Куба улус бодунуң амыдыралын даштыкының холгаарлаашкыны чокка, бодунуң эрге-ажыктарынга таарыштыр тургузарын күзеп турар. Ол дээрге ооң эргези-дир. Ол бодунуң чуртунуң ээзи болурун, бодунуң күш-ажылының үре-түңнелин боду баш билирин күзеп турар дээш аңаа буруу онаап болбас. Кубаже халдаарының кыжаңы болгаш Кубаны долгандыр дүшкүүрлүг байдалды тургускан өске-даа бүгү үүлгедиишкиннер болза куба улустуң бүзүрел чок чоруун болдурарынга, ону коргударынга, бодунуң чаа амыдыралын ооң шелээн тургузарынга шаптыктаар сорулгалыг болуп турар.

Бистер ону сагыш амыр көрүп олуруп шыдаваан бис, ынчангаш Совет чазак агрессияга удур камгалалдың чепсектери-биле, чүгле камгаланыр сорулгаларга ажыглаар чепсектер-биле Кубага дузалаар деп шиитпирлээчин база катап тодаргай чугаалаарын күзеп тур мен, дээрги президент. Силерниң халдаарының чепсектери деп адап турарыңар камгаланырының чепсектерин бис ынаар чорудуп берген бис. Кубага удур халдаашкынны болдурбазын дээш, бодал чок үүлгедиглерни кылбазын дээш, ол чепсектерни чорудуп берген бис. Кубаже халдаашкын болбас, ооң девискээринче шургуп кирбес, ону чүгле Каттышкан Штаттарның талазындан эвес, харын-даа бөмбүрзектиң барык талакы өске-даа чурттарының талазындан кылбас деп силерниң ол-ла чоруткан бижииңерде чугаалаан. 1962 чылдың октябрь 27-деги силерниң бижииңерде тайылбырлаттынган силерниң медеглелиңерни хүндүткел-биле болгаш бүзүрел-биле көрүп тур мен. Ындыг болган төлээде Кубага ындыг характерлиг дузаламчы көргүзеринче бисти оттурган чылдагааннар-даа дүжер-дир. Ынчангаш бис айыттынган чүүлдерниң тудуушкунун соксадырының, оларны чазарының болгаш оларны Совет Эвилелинче дедир эгидериниң талазы-биле чогуур хемчеглерни чорудар айтыышкынны бистиң офицерлеривиске (а мурнунда силерге мээң дыннатканым ышкаш, ол чепсектер совет офицерлерниң холунда туруп турар) берген бис. Октябрьның 27-деги чагаага мээң силерге дыннатканым ышкаш, ол чепсектерни чазып каапканынга КНО-нуң төлээлекчилериниң бүзүредип дээрзиниң дугайын силерниң-биле дугуржуп алырынга бис чөпшээрежир бис.

Ынчангаш силерниң кылган бүзүредилгелериңерге болгаш чазып каaптар дугайында бистиң айтыышкыннарывыска үндезилээр чүве болза, тургустунуп келген чөрүлдээни чок кылырының эргежок чугула бүгү-ле байдалдары бар-дыр.

Айыттынган айыылдыг байдалды узуткап чок кылыр, а ол ышкаш термоядролуг чепсек, ракета техниказы, космос корабльдери, глобалдыг ракеталар болгаш өлүмнүң өске-даа чепсээ бар болуп турар бистиң үевисте улуг айыылдарлыг болуп турар делегей байдалын эң-не бодамчалыг үнелеп көөрүнге байдалдарны тургузар дээрзиниң дугайында мээң күзээшкиннеримге силерниң каттышканыңарны мен таарзыныышкын-биле демдеглеп тур мен.

Бүзүрел болгаш улуг харысалга онаашкан бистер болза ооң ужурунда байдалдың чидигленирин болдурбас ужурлуг болгаш тайбың херээнге аар уржуктарны чедирип болур айыылдыг байдал тургустунган дазын одагларын узуткаар ужурлуг бис. Ынчангаш бир эвес Силерниң биле бистер чаагай күзелдиг өске-даа кижилерниң дузазы-биле ол дүшкүүрлүг байдалды узуткаарын чедип аптар болзувусса, делегейниң термоядролуг халавынга чедирип болгу дег өске-даа айыылдыг чөрүлдээлер тыптып келбезин дээш база сагыш салыр ужурлуг бис.

Силерниң ол дугайын сагындырып турарыңар НАТО биле Варшава Керээзиниң күрүнелериниң аразында харылзааларны таарыштырар дугайын түңнелинде чугаалаарын күзеп турар мен. Бис шагда-ла ол дугайын чугаалап келген болгаш бо айтырыгның талазы-биле санал-оналдарны Силер-биле солужарын үргүлчүлээринге болгаш угаазылалдыг шиитпирни тыварынга белен бис. Атомнуг, термоядролуг чепсекти хоруур дугайында, чепсегленииишкинни бүгү-ниити дүжүрер болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынга хамаарышкан өске-даа айтырыгларның дугайында санал-оналдарны солужар чорукту үргүлчүлээрин база күзеп турар бис.

Силерниң медеглелиңерге бүзүреп тур мен, дээрги президент; ындыг болза-даа, өске талазында, Кубаже халдаашкынны ам дораан боттандырып, ынчангаш дайынны өскүдүп үндүрерин күзеп турар харысалга чок кижилер база бар. Бир эвес бис практиктиг базымнарны кылып, Кубадан чогуур чепсектерни дүжүрүп, ооң үндүрер дугайын медеглеп турар, бис куба улус-биле кады болгаш куба улуска дузаламчыны көргүзер дээш харысалганы бодувустан чайлатпайн турар бис деп чүвеге бүзүрелдиг куба улуска мооң-биле кады тургузарын күзеп турар бис.

Дээрги президент, Силер-биле бир демей, бүгү чурттарның бүгү улустары мээңиин шын билип алыр дээрзинге бүзүрээр мен. Бис кыжанмайн турар бис. Бис чүгле тайбыңны күзеп турар бис. Бистиң чуртувус ам көдүрлүүшүнде турар. Бистиң улузувус бодунуң тайбың күш-ажылының үре-түңнелдеринге ханып турар. Ол октябрь революциязының соонда аажок улуг чедиишкиннерни чедип алган, аажок улуг материал, угаан-бодал болгаш культура талазы-биле үнелиг чүүлдерни тургускан. Бистиң улузувус ол үнелиг чүүлдерни ажыглап, бодунуң чедиишкиннерин улам ыңай хөгжүдерин күзеп турар, тайбыңның болгаш социал дээпшилгениң оруу-биле улам ыңай хөгжүүрүн бодунуң кызымаккай күш-ажылы-биле хандырарын күзеп турар.

Разведка характерниң шериг самолёттары Совет Эвилелиниң кызыгаарларын үрээнин, ооң-биле холбаштыр Силер-биле бистерге чөрүлдээлер болуп, ноталарны солушканын Силерге сагындырарын күзээн ийик мен, дээрги президент. Парижке дээди деңнелге эртер ужурашкынны үзеринге чедирип, ССРЭ-ниң кырынга разведка ужуушкунун кылып чораан силерниң «У-2» деп самолёдуңарны 1960 чылда дүжүр аткан болгай бис. Ынчаарда бис, АКШ-тың ынчаардагы чазааның ол кемниг үүлгедиин буруу шапкаш, шын туруушту ээлээн бис.

Ындыг болза-даа президентиниң албан-дужаалынга силерниң туруп турганыңарның үезинде «У-2» деп америк самолёттуң бистиң кызыгаарывысты Сахалинниң районунга үрээниниң ийиги таварылгазы болган. Ынчаарда-ла август 30-де болган ол үрээшкинниң дугайын Силерге бижээн болгай бис. Силер ынчаарда-ла үрээшкин багай агаарның түңнелинде болган деп биске харыылаан болгаш ол чорук катаптавас деп бүзүредигни берген силер. Бис силерниң бүзүредииңерни бүзүрээр ёзу-биле көрүп келген бис, чүге дээрге ынчаарда ол районга багай агаар шынында болган.

Ынчалза-даа бир эвес бистиң девискээривистиң чоогунга ужудар деп онаалгалар силерниң самолёттарыңарга чок турган болза, багай агаар америк самолётту бистиң агаар кызыгаарывыска база кийрип келбес турган ийик. Улустар аразының норма-чижектерин дорамчылап, өске күрүнелерниң кызыгаарларын үреп турар Пентагонуң айтыышкыны-биле ону кылып турар деп түңнелди моортан кылза чогуур.

Оон артык айыылдыг таварылга октябрь 28-те, кажан силерниң разведка самолёдуңар соңгу чүкке, Чукот чартык ортулуктуң районунга, Совет Эвилелиниң девискээриниң иштинче шургуп кирип, бистиң девискээривистиң кыры-биле ужудуп турган үезинде болган. Мону силер канчаар үнелеп көөр ужурлуг силер деп айтырар апаар-дыр, дээрги президент. Ол—өнчүк-чөңгээ бе, чүл? Кажан бүгү чүвени дайынчы беленге тургускан, силер-биле бистиң чурттап турарывыс мындыг дүвүрээзинниг үеде безин силерниң самолёдуңар бистиң кызыгаарывысты үреп турар. Америк самолётту — үрекчини ядролуг чепсектиг бомбалакчы самолёт деп черле санап болур-да болгай, ынчангаш база-ла бисти уржуктуг базымче чыгап болур-дур. Ындыг турбуже АКШ-тың чазаа болгаш Пентагон атомнуг бомбаларлыг бомбалакчы самолёттар ужудуп, силерни соксаал чокка таңныылдап турар чүве деп шагдан бээр медеглеп турарлар. Ынчангаш ылаңгыя ам, силер-биле бистиң чурттап турарывыс мындыг дүвүрээзинниг үеде, силер кайы хире харысалганы бодуңарга ап турарыңарны билип ап болур силер.

Ол чорукту шыны-биле үнелеп көөр болгаш ол чорук дайынның өскүп үнеринге өнчүк-чөңгээ болбазын дээш чогуур хемчеглерни алырын дилээр ийик мен.

Силерге дараазында күзелди чугаалаарын база күзээн ийик мен. Ол дээрге куба улустуң хереэ болбайн аан. Ам силерде дипломаттыг харылзаалар чок болгай. Ындыг болза-даа Кубаның кырынга америк самолёттарының ужудуушкуннарын практикалап турар дээрзиниң дугайында медээлерни Кубада туруп турар бодувустуң офицерлеривисти дамчыштыр ап турар мен.

Делегейге черле дайын чок болган турарынга, куба улус дүвүрээзин чок чурттаарынга сонуургалдыг бис. Ындыг болза-даа ооң аңгыда Кубада бистиң кижилеривистиң бары чажыт эвес болгай, дээрги президент. Куба чазак-биле керээни ёзугаар кубачыларны өөредип турар бистиң офицерлеривис, инструкторларывыс, бөдүүн кижилерниң: тускай эртемниглерниң, агрономнарның, зоотехниктерниң, ирригаторларның, мелиораторларның улуг бөлүү, бөдүүн ажылчыннар, трактористер болгаш өскелер-даа ында бар. Бис оларның дугайында сагыш салып турар бис.

Америк самолёттарының Кубаның агаар делгемин үрээр чоруу база айыылдыг уржуктарлыг болу бээри магат чок деп чүвени барымдаалап көөрүн дээрги президент Силерден дилээр ийик мен. Ынчангаш бир эвес силер ону күзевейн турар болзуңарза, ынчаарда айыылдыг байдалды тургузарынга чылдакты бербес болза чогуур ийик.

Ам бис кончуг оваарымчалыг болур болгаш чөрүлдээже кирип тыртырган күрүнелерниң камгалалынга ажыктыг чүвени бербейн, чүгле шугулдаашкынны болдурар болгаш харын-даа уржуктуг базымга өнчүк-чөңгээ болу берги дег базымнарны кылбас ужурлуг бис.

Бис тайбыңны өске улустардан артык үнелеп көрүп турар бис, чүге дээрге Гитлер-биле коргунчуг дайынны чурттап эрттирген бис. Ындыг болза-даа бистиң улус кандыг-даа шенелделерниң мурнунга сынып дивес, бистиң улус бодунуң чазаанга бүзүреп турар, а Совет чазак бодун куткуушкунга алыспас деп бодувустуң улузувуска болгаш делегейниң хөй-ниитизинге бүзүредип турар бис. Ынчалзажок провокаторлар бир эвес дайынны өскүдүп үндүрүп кээр болза, олар харысалгадан болгаш дайынның оларга чедирер аар уржуктарындан чайлап шыдавас. Ындыг болза-даа угаазылалдыг чорук тиилээр, дайын өскүп үнмес болгаш улустарның тайбыны база айыыл чок чоруу хандыртынган турарынга бүзүрээр бис.

Совет Эвилелиниң, Американың Каттышкан Штаттарының болгаш Куба Республиканың төлээлекчилери-биле чиңгине секретарының хүлээлгезин күүседип турар дээрги У Танның ам чорудуп турар чугаалажыышкыннары-биле холбаштыр дээрги У Танның тургустунган айыылдыг байдалды узуткаарынче угландырган чаагай күжениишкиннериниң талазы-биле аңаа деткимче-дузаламчыны көргүзер кылдыр ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецовту Совет чазак Нью-Йоркче чоруткан.

Силерге хүндүлел-биле
Н. ХРУЩЕВ.
1962 чылдың октябрь 28.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевка

Мээн дүүнгү чагаамга болгаш Айыыл чок чорук Чөвүлелинге мээң медеглелимге немей Кубаже оруукта чоруп орар совет суднолар Каттышкан Штаттарның кылган карантининге таваржы берип болур болгаш далайга совет суднолар-биле Каттышкан Штаттарның корабльдериниң аразынга үскүлежиишкиннерни болдура берип болур, ол чорук байдалды баксырадырынга чедирер дээрзинге мээң онза сагыш човап турарымче Мындаагылар Силерниң кичээнгейиңерни угландырарын күзээн ийик мен. Ындыг үскүлежиишкин болгаш байдалдың ооң соңгаар бергедээшкини тайбың таарыштырыгга дугайында чугаалажыышкыннарга мээң эге чүүл кылдыр санал кииргеним чугаалажыышкыннарның кандыг-бир болдунар аргазын үрээр ийик дээрзинге хамыктың мурнунда мээң сагыш човаашкынымны илередип турар-дыр. Ол байдалдар турда Мындаагылар Силер Кубаже оруукта чоруп орар совет судноларга сагындырыг бээринин, айтырыгны Каттышкан Нациялар Организациязының Уставынга дүүштүр таарыштырып болур дугуржулгаларның болдунар-ла янзы-бүрү хевирлерин чугаалажып болур кылдыр таарыштырар төлээде, чүгле кызыгаарлаттынган үениң дургузунда судноларны тудуп алырының девискээринден дашкаар тургузарының аргазын тывар боор дээрзинге шын сеткил-биле идегедим.

Мындаагылар Силер ындыг инструкцияларны кылыр болзуңарза, Каттышкан Штаттарның эрге-чагыргалары кандыг-бир таарымча чок чөрүлдээниң айыылын чайладыр төлээде, ол-ла үениң дургузунда оларның корабльдери-биле совет судноларның аразында шуут үскүлежиишкиннерден чайлаар хөделиишкиннерни кылыр дээрзинге бүзүрелдиг мен.

Бир эвес бо кыйгырыгга үндезилээш Мындаагылар Силер кылган хөделиишкиниңерниң дугайын меңээ дыннаткан турар болзуңарза, таарымча чок кандыг-даа чөрүлдээниң айыылындан чайлаар дээш Силерниң дем каттыштырыышкыныңар дугайында Силерниң талаңардан бүзүредилгени мээң алганымны президент Кеннедиге дыңнадып болур ийик мен.

Кыйгырыгны президент Кеннедиге база деңге дамчыттым.

У ТАН,
КНО-нуң чиңгине секретарының хүлээлгезин күүседип турар.
1962 чыл. октябрь 25.

У Танның телеграммазынга эш Н. С.Хрущевтуң харыызы

Хүндүлүг дээрги У Тан.

Силерниң октябрь 25-те чоруткан телеграммаңарны алдым, база ооң-биле таныштым. Тайбыңны камгалаары дээш Силерниң сагыш човап турарыңар меңээ билдингир, ынчангаш дайын чөрүлдээзин болдурбазынче угланган Силерниң күжениишкиниңерни бедик-биле үнелеп тур мен. Шынап-ла, бир эвес Кубаның чанынга кандыг-бир чөрүлдээ тыптыр болза,—АКШ-тың дээрбечи хемчеглериниң түңнелинде ук чөрүлдээ чайлаш чок болу берип чадавас,—ол чорук Каттышкан Штаттарның агрессчи хөделиишкиннери-биле делегейге ам диргелген айыылдыг байдалды чугаалажыышкыннарга үндезилээш узуткаар төлээде, харылзааларны таарыштырар талазы-биле күжениишкиннерни чугаа чок үлүү-биле нарыыдадыр ийик.

Ынчангаш Силерниң саналыңарны хүлээп алгаш, америк шериг корабльдериниң дээрбечи хөделиишкиннериниң зоназынче ам-даа кирбээн, Кубаже чоокшулап бар чоруур совет судноларының капитаннарынга, силерниң сүмелеп турарыңар ёзугаар, судноларны тудуп алырының девискээринден дашкаар чоруур кылдыр айтыышкынны бердивис.

Ынчалза-даа судноларны ажык далайга шимчээшкин чок тургузар ындыг байдал чүгле түр үеде турар ужурлуг болгаш ол хуусаа канчап-даа үр болуп болбас дээрзин өске тала билзин дээш ол дужаалды бердивис.

Силерниң күжениишкиниңер дээш өөрүп четтирдим база силерниң чаагай ажыл херээңерге чедиишкиннерни күзедим. Бүгү делегейге тайбыңны хандырар талазы-биле Силерниң күжениишкиннериңерни бистиң талавыстан билир болгаш деткиир апаар.

КНО-ну—тыптып келир чөрүлдээлерниң дайын аргазы-биле эвес, а чугаалажыышкыннарның аргазы-биле таарыштынган турар төлээде, делегейниң бүгү чурттарының, социал-политиктиг тургузуундан хамаарылга чокка, шуулганы болуп турар делегей организациязын быжыглаарын—Совет чазак үргүлчү оралдажып келген болгаш оралдажып турар.

Хүндүткел-биле
Н. ХРУЩЕВ.

ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ ОТЧЁТ-СОҢГУЛДАЛЫГ ХУРАЛДАРЫ

Бии-Хемде отчёт-соңгулдалыг хуралдар

Бо хүннерге чедир Бии-Хем районда 9 парторганизацияларга отчёт-соңгулдалыг хуралдар болгулаан. Отчёт-соңгулдалыг хуралдарга уткуштур Бии-Хемниң бүгү парторганизациялары улуг ажылдарны кылган. Район күрүнеге 9405 тонна эки шынарлыг тарааны саткан ийикпе социалистиг хүлээлге 105 хуу күүсеттинген, а дүк садарының хүлээлгези 101.2 хуу болган. Бо чедиишкинге партия эге организацияларының киирген улуг-хуузу биче эвес. олар көдээниң ажыл-ишчилериниң социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге долгандыр мергежилдии-биле сырый каттыштырып шыдаан.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдары болуп эрткилээн парторганизацияларның отчёттуг үеде чорудуп келген практиктиг ажылы чүгээр деп демдеглеттинген. Отчёттуг хуралдарга коммунистерниң идепкейи бедик болуп, оларга киришкен 199 коммунистерниң 69-зу санал берип чүве чугаалаан.

Бо чылгы отчёттуг хуралдарга партия эге организацияларының удуртур составын соңгуурунче улуг кичээнгей салдынганын база демдеглээри эргежок чугула. Парторганизацияларның амгы удуртур составында элээн хөй инициативчи, чаа кижилер киргилээн. Олар ажылга чаа аян-шинчини киирип, парторганизацияларның дайынчы аргазының улам бедик чадаже көдүрүп шыдаар дээрзинге чигзиниг турбас.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдар бо чылын парторганизацияларга ажыл-херекчи, бедик деңнелге эртип турары өөрүнчүг. Чижээ, «Кызыл тараачын» колхозта парткомнуң отчёт-соңгулдалыг хуралы эң-не организастыг эртип, партком секретары эш Бессмертныхтиң отчёт илеткелинге, түс-түс коммунистерниң саналдарынга парторганизацияның-даа, нийти колхозтуң-даа ажыл-чорудулгазы четчири-биле анализтеттинген.

Ол болза бистиң районда эң улуг парторганизацияларның бирээзи. Ук парткомнуң составында 4 бригада организациялары киржип турар. Парторганизацияның күжү болгаш дайынчы аргалыы-даа улуг болганда, ооң удуртуп турары артельдиң экономика хөгжүлдезинде элээн чедиишкиннер бары маргылдаа чок.

Колхоз бо чылын чаагай дүжүттү өстүргеш, күрүнеге тараа садарының социалистиг хүлээлгезин 124 хуу күүседип, хүлээлгеден ажыр 500 тонна тарааны Төрээн чуртка берген, 38 тонна дүктү күрүнеге саткан болгаш хүлээлге 103 хуу күүсеттинген. Бо хүннерге чедир 418 тонна эътти күрүнеге киирген, ол болза алган хүлээлгениң 96 хуузу болур. Сүттү бүдүрер болгаш күрүнеге садарының хүлээлгези база күүсеттинер чоокшулаан. Колхоз бо чылын мал чемнериниң четчир санныг курлавырын база белеткеп шыдаан. Бо үстүнде биче эвес чедиишкиннер болза, парторганизацияның дээре күштери колхоз бүдүрүлгезиниң бүгү-ле адырларынга шын таарыштыр хуваттынганының ачызында чедип алдынганын демдеглээри чугула.

Ол партком колхоз бүдүрүлгезинге коммунистерниң авангардтыг рольду ойнаан турарын хайгыраарынче база улуг кичээнгей салган. Ылаңгыя парткомнуң бюро кежигүнү, механизаторларның звено удуртукчузу И. Цыбин дүжүт ажаап алыышкынның мергежилдиг организаставышаан, сезон дургузунда 500 ажыг га шөлдүң тараазын чидириг чокка ажаап ап, эң бедик күш-ажылчы түңнелдерни көргүскен. СЭКП обкомунуң кежигүнү М. Менгижик, коммунист Е. Серет-оол олар инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1800 литр сүттү сагганнар. Ол ышкаш А. Пушинов, В. Анчы, М. Чигжит болгаш өске-даа механизаторжу коммунистер база-ла бедик көргүзүглерни чедип ап, ажаап алыышкынның маадырларынга санадып келгеннер.

Коммунистер ооң-биле чергелештир парткомнуң ажыл-чорудулгазында четпестерге хамаарыштыр чидиг шүгүмчүлелдерни кылган. Ылаңгыя Ээрбек, Хүт мал фермаларында малчыннарның материалдыг амыдырал-чурттаалгазын экижидеринче шоолуг кичээнгей салбайн келгени дээш олар парткомну, колхоз баштаар черин шыңгыы шүгүмчүлээн. Хүт фермазында коммунист эш Анчы санал берген, ферма биле колхоз төвүнүң аразы 100 километр ырак турунда, манаа амдыгаа чедир харылзаа шугумун тургуспааныындан кандыг-даа онза таварылга болурга, дүрген харылзаа тудар аргажок боор, ында чон чамдык берге байдалдарга, болганчок-ла таваржып турарын, ол фермада малчыннарның чамдык кежи оран-бажың-биле үр үеде хандыртынмайн келгенин чугаалаан. Партия хүрээлениң өстүреринче сагыш салбайн келгени, партия хуралдарын эвээш чыылдырып турганы, дадывыр чыылдазын четче эвес чорудуп турары, партияның иштики ажылынга чамдык саадаашкынны болдурганы дээш эш Бессмертных коммунистерниң чөптүг чемелелинге таварышканын база-ла демдеглээр херек.

Чамдык республика организацияларының адрезинге хамаарыштыр элээн чидиг шүгүмчүлелдер болган. Ылаңгыя Кызылдың сүт заводу сүт хүлээп алыышкынынга бюрократсыг байдалды көргүзүп, ол колхозтан чартык ай ажыр чаңгыс килограмм-даа сүт хүлээп албайн келген. Бо дугайында белеткелдер болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң талазы-биле министерствонуң сайыды эш Соколовка колхоз дилег тургузарга, ол ук айтырыгны мыйчага шиитпирлевээн, а ол үениң иштинде 40 тонна сүт үрелип баксырааны-биле колхоз улуг когаралга таварышкан дээрзинге олар сеткил хомудаанын илередип турганнар.

Парторганизацияларның организас-массалыг, политкижизидилгелиг ажылында, түс-түс ажыл-агыйларының, албан черлериниң, СЭКП райкомунуң, райкүскомунуң ажыл-чорудулгазында бар четпестерге хамаарыштыр партийжи чидиг шүгүмчүлелдер өске-даа парторганизацияларның отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга база болгулаан. Ол болза коммунистерниң политика талазы-биле өскенин, ажыл-херек дээш оларның улам-на сагыш аарып турар апарганын тодаргай херечилеп турар.

Чер-черде парторганизацияларның отчёт-соңгулдалыг хуралдарының белеткелинге, оларны эрттиреринге СЭКП райкомунуң, райкүскомунуң харысаалгалыг ажылдакчылары, партия-советтиң активчилери идепкейлии-биле киржип турарын база демдеглеве чогуур.

Г. БАРАНОВА,
СЭКП Бии-Хем райкомунуң оргкилдизиниң эргелекчизи.

Колхоз бүдүрүлгезинге партийжи удуртулганы күштелдирер

Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозта коммунистерниң отчёт-соңгулдалыг хуралы чоокта чаа болуп эрткен. Аңаа отчёттуг үе иштинде партия организациязының чорудкан ажылының дугайында отчёт илеткелди эге организация секретары М. Попуу кылган.

Партияның XXII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның март Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырары-биле партия организациязы партийжи-политиктиг, организакчы ажылды күштелдирип, колхоз бүдүрүлгезинге партийжи удуртулганы элээн экижиткенин илеткелчи демдеглээн. Ооң түңнелинде колхоз малдың продуктулуун бедитпишаан, бо чылын күрүнеге эът садар хүлээлгезин 101.3 хуу, сүттүүн—132.7 хуу, тарааның—157 хуу күүсеткен. Колхозтуң малчыннары ооң-биле кады эрткен 9 айлар дургузунда бир саар инекке онаалтыр ортумаа-биле 1331 кг сүттү саап, хой бүрүзүнден 2.07 кг дүктү кырган.

Колхозту организас-ажыл-агый талазы-биле улам ыңай быжыглаар, ооң экономиказын көдүрер, мал болгаш чер ажылының культуразын бедидер дээш колхоз бүдүрүлгезиниң түс-түс адырларында ак-сеткилдиг ажылдап, эки көргүзүглерни чедип ап турар колхозтуң чоргааралы мурнакчы малчыннарның, тараажыларның, механизаторларның аттарын илеткелчи адаан.

Колхозтуң ажыл-чорудулгазын удуртур, колхозчу массаларны күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерже мобилизастаар талазы-биле чедип алдынган чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир партия организациязының ажылында четпестерни коммунистер шыңгыы шүгүмчүлеп, ол четпестерни узуткаарының тодаргай аргаларын айыткан.

Партбюро, ооң секретары эш Попуу кижилер-биле, ылаңгыя түскай эртемниглер-биле ажылды багай чорудуп, чүгле ажыл-агый айтырыгларынче кичээнгей салгаш, партийжи-политиктиг болгаш организастыг ажылды кошкаткан, социалистиг чарыш эреңгей организастаттынган. Ылаңгыя мал ажылынче партия организациязы кошкак кичээнгей салганындан колхоз 1962 чылда күрүнеге дүк садарының планын, нийтиниң малының баш санын өстүрериниң планын күүсетпээн, төрүүр чүс баш малга онаалтыр 79 бызаа, 30 хураган, 58 анай, 54 кулун база төрүүр дагаа бүрүзүнден 38 чуурга алган. Малдың продуктулуун бедидер, уксаазын экижидер ажыл деңдии багай чоруттунуп турар.

— Партия организациязы колхозтуң экономиказынче ханылап кирип, колхоз бүдүрүлгезинге коммунистерниң ролюн улгаттырган, ажыл-агыйның участок бүрүзүнге масса-политиктиг ажылды күштелдирген болза колхоз амгызындан ыракта эки көргүзүглерни чедип ап болур турган — деп, чугаалааш коммунист В. Байлак партия организациязы мал ажылын эки удуртуп турарын шыңгыы негээн.

Дөргүн сүт-бараан фермазының саанчызы коммунист эш Хорлуу мынча деп чугаалаан:

— Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, продукцияның бот-өртээн болгаш кижилерниң күш-ажылын чиигедиринге кол чүве механизацияны калбартыры болурун практика болгаш мурнакчы дуржулга бадыткап турар. Ынчангаш бо чылдың эгезинде сүт-бараан фермазын механизастаар айтырыгны шиитпирлээш, ооң тудуун кылып доосkan болза-даа «ёлочка» хевирлиг электросаалда тургузулгазының дериишкинин амга чедир дооспааны хараадаңчыг. Колхозта сүт саалдазы эрткен чылдан көвүдээн, ынчалза-жок сүттүң бот-үнезин ам-даа бедик. Колхоз электрокыргылда агрегадын ажыглавайн аңаа чыттырып турарының хараазы-биле хөй кыргылдазын хол хачылары-биле чорудуп, дүкке улуг чидиригни болдурган. Партия организациязы мал ажылының фермаларын механизастаар, малга быжыг чем-суурну тургузар, мал кыштагладыышкынынга эки белеткенир деп чугула шиитпирлерни хүлээп алгаш, оларны херек кырынга багай боттандырып турар. Ооң тодаргай чижээ болза колхоз сиген белеткээр планны чүгле 66 хуу, силос салырын 69 хуу күүсеткени, эки дүжүттүг алдан гектар кукурузаны өй-шаанда ажаап албааны, мал кыштагладыышкынынга белеткелди багай организастааны болур. Ийи кодан инектиң, элээн каш кодан хойларның кыштаар чери ам-даа чок. Дыка хөй малчыннарның чурттаар бажыңнары чок, олар соок өглерге кыштаар ужурга таваржып турар.

Организастаттынга-ла ийи чыл чедип турар ийи хойжу бригаданы партия эге организациязы багай удуртуп турарын, оларның тептери турар чер безин шиитпирлеттинмээнин, бригадаларга херегжээр тудуглар өөжум туттунуп турарын коммунист эш Өлзүге шүгүмчүлээн.

Тарылга шөлдериниң тургузуу эде көрдүнмээнин, дүжүт ажаап алыышкыны улуг чидириглиг эрткенин, агротехниктиг хемчеглерни багай чорутканы-биле колхоз картофельдиң бир гектарындан чүгле он центнер дүжүт алганын, аңгыс аңдарарының планы күүсеттинмээнин, үрезин арыглаашкыны организас чок чоруп турарын, ол ышкаш колхоз даргазы турган эш Ревнюк колхозтуң ажыл-чорудулгазын саңдарадып, нийтиниң акша-хөреңгизин самчыгдап турда, партия организациязы ону өй-шаанда илередип, хемчег албайн келгенин санал берген коммунистер база шүгүмчүлээн.

Партия организациязы колхозчулар ортузунга масса-политиктиг болгаш кижизидилгелиг ажылды күштелдирерин, ылаңгыя малчыннарга лекциялар, беседалар, илеткелдер, ыткыр номчулгалар чорударын калбартырын, агитхуудустарны, хана солуннарын доктаамал үндүрүп, көргүзүг, хүндүлел самбыраларын өй-шаанда деририн, мурнакчыларның дуржулгазын калбартырын, колхоз бүдүрүлгезинге партийжи-политиктиг ажылды бедик деңнелге тургузарын партбюродан коммунистер негээн.

М. СЕВЕН.

Узбекистанның трактор эдеп чыырзаводунда «Т-27ГМ» деп маркалыг боду чоруур шассини белеткээн. Чаа конструкция ол машинага янзы-бүрү көдээ ажыл-агый агрегаттарын: илиирни азы культиваторну, сеялканы азы чемишчидилге төгер машинаны, хөвең ажаар агрегаттарны сезон аайы-биле чорудуп турар ажылдардан хамаарыштыр кожар арганы берип турар. Эргежок чугула апарганда хары угда ийи агреггаттарны шассиге кожуп болур.

ЧУРУКТА: чаа шасси. СЭТА-ның фотохрониказы.

Улуг байырлалга уткуштур

«ЛИ-2» болгаш «АН-2» самолёттарның авиамеханиги Олег Посохин авиация техниказын хынамчалыг ажаарының талазы-биле дуржулгалыг механиктерниң бирээзи. Кандыг-даа эң нарын үрелиишкиннерни ол дүрген, шынарлыг кылдыр эде кылып шыдаар. Ооң көскү карактарындан чаңгыс-даа үрелиишкин чайлап шыдавас.

Мурнакчы механик эш Посохин хамааты ужар чүүлдүң 40 чыл оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш, ужар чүүлдүң техниказын улам кызымак хайгаарап, бедик күжениишкинниг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: авиамеханик Олег Посохин.

Сөзү болгаш фотозу **В. ХУДЯШЕВТИИ.**

Шалыпчы ээлчегге киргеш

Хүн бүрүде улам-на чоокшулап орар Улуг Октябрьның социалистиг революциязының 45 чыл оюнуң байырлалынга күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш октябрь мурнуңуу ээлчээнге кирипшишаан, Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери 1962 чылда боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турар.

Колхоз күрүнеге сүт садарының чыл планын 110 хуу, дүктүүн — 107 хуу, эъттиин—100 хуу күүсеткен. Колхозчулар боттарының аргаларын санап көргеш, чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр 40 тонна сүттү немей садарын шиитпирлээн. Бирги сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчызы комсомолчу Ондар Часкал бир саар инекке онаалтыр 1200 литр сүт саар хүлээлгезин 1800 литр кылдыр күүсеткен болгаш чыл төнчүзүнге чедир ону 2000 литрге чедирерин хүлээнген.

О. АРАНЧАА.

КЫШ ЭЖИКТЕ КЕЛГЕН

а ферма белен эвес

Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» колхозунуң төп сүт-бараан фермазы колхоз төвүнден шоолуг ырак эвес черде—Алаштың унунда болду.

Фермага четпейн чыткаш, ооң кыштаглаашкынга белеткелиниң дугайын колхозтуң болгаш көдээ Советтиң удуртукчуларындан айтырыглаан бис. Шуптузу-ла дугурушкан чүве дег, саат чокка-ла мынча дээр:

«Колхозка кол орулга киирип турар черивис ол болгай. кып дээн кыстар от-кос дег ажылдап турар ферма чүве, бо чылын 95 тонна сүт бүдүрер планын 114.7 тонна кылдыр ажыр күүсеткен. Кыштаглаашкынга бүрүн белеткенген...»

Ол ындыг бе?—Чок, план күүсеткени шын, ында шынавыла эрестиг аныяктар ажылдап турар, а ферма кышка белен эвес. Удуртур эштер бисти мегелеп турган дээр болза, шын эвес болбайнаан, ынчалза-даа олар хөөрем кижи «думчуунуң адаанда» деп болур чоок черде ферманың байдалын билбес болдулар.

Ферма кышка белен дээр чугааны бадыткаар барымдаа ында чок. Кандыг ажылдар кылдынганын көргүзери-биле ферманың мурнакчы саанчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутаты Антонина Хомушку, колхоз даргазы Иван Очур-оол болгаш өскелер-даа бисти инек кажаазының чанынга эдертип келди. Кажаа мурнунда шөлчүгеште чиңге коридоржугаштың ийи талазын дургаар чедир кылбаан клеткаларны көрдүвүс. Ону чаа кылган чүве болганда ажык-дузазы чүл, кайын нептереп келген дуржулга ёзугаар кылганыл деп айтырыгларны салгаш, мындыг харыыны алдывыс:

— Бис бодувус чогаадып кылдывыс, инектерни чадагай шөлге чемгерерге үскүлежир, бо клеткаларга инектерни түс-түстап тургускулап каарга «томаарыыры» кончуг хире. Шөлээлеп чорза-даа, ол ажылды сонуурган, ферманың ажылы-биле таныжып турган, девискээр аайы-биле Чадаана эргелелиниң начальниги эш Түрген-оол дораан-на үзе кирип кагды:

— Бичии-даа ажыы чок клеткалар-дыр, аңаа чеже күш хүнүн үндүргенин ону кылдырткан кижилерден тыртып алыр херек, ажыктыг чүве кылып турар бе, азы ажык чок бе, ону баштай өөрепип көрзе, «чеди катап хемчээгеш одура кес» деп үлегер чугааны бодаар ышкажыгай, болбаан ужурлуг ажыл-дыр, моңар, эптер.

Ол черле шын. Аңаа кандыг-даа клетка херек чок. Инек кажаазының ээгизин дургаар сиген каап бээр черни кылып каан болза бодуун чемгеридге чери ол болур ийик, аңаа хөй күш-хүнү-даа чарыгдаттынмас. Ажык чок клеткалар тудар дугайында айтыышкын берген кижи база тывылбады, бодунуң буруузун Иван—Петрже, Петр—Федорже, Федор—Игнатче чүгген дээнзиг: буруузу чамдык кижилер тудугжуларже, чамдыктары ферма эргелекчизинче, өскелери зоотехникче чуур, черле аайы тывылбас.

— Инек, бызаа кажаалары чылыглаттынмаан, көрженци хоортунмаан. Фермаже мал чемиин сөөртүлгези эгелевээн, а кыш бодунуң эргелиинче кирипкен: фермадан чартык километр четпес черде дагларда хар чаапкан, соок. Кажааларга мал аарыгларынга удур дезинфекция, чуулданы чоруптаан.

Материалдыг чаагай чорукту тургузуп, кызымаккай ажылдап турар кижилерниң амыдыралынче колхоз болгаш ферма удуртукчулары кичээнгей салбайн турарының дугайын дараазында чижектер-биле көргүзүп болур. Бо хүннерге чедир саанчылар чурттаар чаңгыс-даа бажың белен эвес, саанчылар чазын көжүп чоруурда чурттап турган бажыңнарының соңгаларын ужулгаш, складтап каан хевээр-дир. Бажыңнарның даавири, кладовкалары чок, печкалар туттунмаан. Мындыг байдалга саанчылар канчап орта ажылдаарыл, ажылдап-даа шыдавас.

Ол фермада ийи склад бар, оларның туткан шынары-даа эки, крышалыг, бедик болгаш чырык, а саанчыларның бажыңнары крыша чок, соңгалары биче. Кижи бодап көөрге ол складтарны чурттаалга бажыңы кылдыр дериир болза, тергиин эки бажыңнар болур. Ам чаңгыс шак, минута-даа аңаа эрттирбейн, саанчылар бажыңнарын соңгалап, крышалап, чылыглаар талазы-биле дээштиг хемчеглерни колхоз баштаар чери ап чорудар ужурлуг.

Ферманы механизастаар дугайында чугаа безин чок. Чамдык эштерниң бодап турары-биле алырга ырак-узак, орук чок черге саалда аппаратураларны чедирип алыры болдунмас болуп турар. Ол канчап-даа шын эвес, ол дээрге ферманы кажан-даа механизаставас, саанчыларга чиигелдени кылбас, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедитпес дээн чугаа-дыр. Сүт-бараан фермазында чамдык байдалдар ындыг-дыр.

Ам ол-ла колхозтуң № 3 хойжу бригадазының (бригадири Доңгак Сайын-оол) кышка белеткелин көрээли. 5 муң чыгыы хой кадарып турар малчыннарның 24 кыштагларының 7-зи кышка белен эвес: кажаалар чылыглаттынмаан, сиген чедиртинмээн... 14 кадарчылардан чүгле 4 өг-бүле чүгээр бажыңныг өскелери шаламы чок, төлевилел чокка туттунган, таарымча чок бажыңнарда чурттап турар. Малга бээр дус үзүлгенден бээр үш ай ажып турар, мал эдержилгези багай организастаттынган.

Мал кыштагладыышкынынга белеткелди багай организастап, сүт-бараан фермазын мындыг дүвүрээнчиг байдалга чедирип келген кижилерни шыңгыы хемчег алыры, а ферманы чоокку хүннерде кышка белен кылдыр септээрин ыяавыла организастаары онза негеттинип турар.

А. АИР,
«Шынның» түскай корр.

ЭЛБЕКШИЛДИГ ПРОДУКЦИЯ ДЭЭШ

Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери, колхозчулары, совхозтарның ажылчыннары, көдээ ажыл-агыйның түскай эртемниглери болгаш республиканың бүгү ажылчы чоннары күрүнеге 8 миллион пуд тарааны садар талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерин күүсеткени-биле холбаштыр СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чедирген байырынга чүректиң ханызындан өөрүп четтирип, күрүнеге тараа садарын улам ыңай үргүлчүлээр, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир болгаш оларны күрүнеге садарын күштелдирер талазы-биле бүгү хемчеглерни ап турар.

Күрүнеге пландан ажыр тараа садары үргүлчүлеп турар. Октябрь 10-дан 15-ке чедир чүгле беш хонукта республиканың колхозтары болгаш совхозтары 70 муң пуд хире тарааны немей саткан.

Улуг Октябрьның социалистиг революциязының 45 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарыш улам калбарып турар. Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң практиктиг ажыл-чорудулгазы аңгыс аңдарыышкынын күштелдирер, мал кажааларын кышка белеткээрин доозар, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир, эътти, сүттү болгаш өске-даа продуктуларны күрүнеге садар талазы-биле хүлээлгелерни хуусаа бетинде ажыр күүседир дээш өзүп турар патриоттуг көдүрлүүшкүн-биле каттыжып турар.

Күрүнеге эът садар талазы-биле чыл хүлээлгелерин Бай-Тайга, Өвүр, Тес-Хем, Эрзин районнарының колхозтары, «Чыраа-Бажы» совхоз болгаш өске-даа ажыл-агыйлар октябрь 1-де күүсеткен. Ол ышкаш күрүнеге сүт садарының чыл хүлээлгелерин база-ла Бай-Тайга, Өвүр, Тес-Хем, Эрзин районнарының колхозтары, «Барлык», «Шекпээр», «Сүт-Хөл», «Найырал», «ҮТКА 25 чылы», «Тес-Хем» совхозтар октябрь 1-де чедиишкинниг күүсеткилээн. Үстүнде адаан болгаш өске-даа ажыл-агыйлар сүт, эът бүдүрериниң болгаш оларны пландан ажыр күрүнеге садарының темпилерин улам өстүрүп турар. Чижээ, Чөөн-Хемчик районнуң колхозтары сүт бүдүрерин бо чылдың август-биле деңнээрге сентябрьда 39 тонна азы 30 хуу, а бир саар инекке онаалтыр сүт саалдазын ортумаа-биле 21 кг көвүдедирин чедип алган.

Каа-Хем районнуң колхозтарының малчыннары август ай-биле деңнээрге октябрьда сүт бүдүрерин 79 тонна азы 22 хуу, а бир саар инектен сүт саалдазын ортумаа-биле 23 кг көвүдеткен. «Чыраа Бажы» совхозтуң малчыннары сүт бүдүрерин ай санында көвүдедирин чедип ап турар. Чижээ, ол совхоз июльда 98, августа—107, сентябрьда — 113 тонна сүттү сагган. «Улуг-Хая» совхозтуң малчыннары база эки ажылдап турар, олар сентябрьда августан 27 тонна азы 35 хуу хөй сүттү саап, бир инекке онаалтыр сүт саалдазын 21 кг көвүдеткен. «Тээли» совхозтуң малчыннары сентябрьда сүт бүдүрерин база элээн көвүдеткен. «Шекпээр» совхоз сүт саалдазының темпизин өстүрүп турар.

Эът, сүт бүдүрерин көвүдедирин, мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарын хуусаа бетинде күүседирин болгаш ажыр күүседирин колхозчулар, совхозтар ажылчыннары болгаш көдээ ажыл-агыйның түскай эртемниглери Улуг Октябрьның байырлалын төлептиг уткуур дээш боттарының чүткүлдүг күш-ажылы-биле чедип ап турар.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары 1961 чылдың чогуур үези-биле деңнээрге бо чылдың тос айларының дургузунда күрүнеге 20550 тонна хөй тарааны, 28206 центнер хөй дүктү саткан.

Мал ажылының продуктуларын садар талазы-биле күрүне мурнунга чыл хүлээлгелерин күүсеткен болгаш оларны хүлээлгелерден ажыр садарын үргүлчүлеп турар колхозтарның база совхозтарның саны октябрьның баштайгы ийи он хонукта дыка көвүдээн.

Колхозтар болгаш совхозтар октябрьның 20 хонуктарында 1.5 миллион ажыг пуд тарааны, 8003 центнер эътти, 7338 центнер сүттү саткан. Ол үе иштинде «Найырал», «Сүт-Хөл, «Тес-Хем» совхозтар күрүнеге эът, сүт садар талазы-биле чыл хүлээлгелерин күүсеткен.

Бо чылдың октябрь 20-ге чедир республика тараа садар хүлээлгени 103 хуу, дүктүүн — 102.9 хуу, сүттүүн — 93 хуу, эъттиин — 84.4 хуу күүсеткен. Ооң-биле кады бар курлавырларны четче ажыглавайн, партияның болгаш чазактың салган сорулгаларын күүседир талазы-биле хожудап турар удуртукчулар бар. А чамдык удуртукчулар чедип алдынган чүүлдерге доктаап, оожурган, ажылды кошкадып, мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң темпилерин кудулалыр чорукту болдуруп турар. «Элегес» совхоз (директору эш Балабанов) сүт бүдүрерин бо чылдың август-биле деңнээрге сентябрьда 66 тонна, азы 59 хуу, бир инекке онаалтыр ортумак сүт саалдазын 139 кг турганындан 55 кг чедир кудулаан. «ҮТКА 25 чылы» совхоз (директору эш Стихарев) сүт бүдүрерин база дыка кудулаткан. Ол дугайын дараазында сан-медээлер чугаалап турар.

	июль	август	сентябрь
Сагган сүт (тонна)	216	93	66
Бир инекке онаалтыр ортумак сүт саалдазы (кг)	97	77	51

Бай-Тайга, Эрзин районнарының удуртукчулары, бүдүрүлге эргелелдериниң ол районнарда инспектор-организакчылары сүт садар талазы-биле план күүсеттинген дээш даамчырап олурупканындан ук районнарда сүт бүдүрери дыка кудулаан. Ол дугайын моон адаанда таблица херечилеп турар:

	август	сентябрь	августка удур хуузу
Эрзин район:			
Сагган сүт (тонна)	122	69	56.5
Бир инекке онаалтыр ортумак сүт саалдазы (кг)	71	40	56.5
Бай-Тайга район:			
Сагган сүт (тонна)	104	55	52.8
Бир инекке онаалтыр ортумак сүт саалдазы (кг)	74	39	52.8

Бай-Тайга, Тес-Хем районнарының колхозтары, «Тес-Хем» совхоз октябрьның баштайгы он хонуунда күрүнеге чаңгыс-даа килограмм сүт сатпаан. Таңды районнуң колхозтары чүгле 5 тоннаны, «Найырал» совхоз чаңгыс тоннаны саткан. Мындыг таарымча чок чорукту дораан узуткаар херек. Улуг-Хем, Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем районнарының колхозтары эът бүдүрер болгаш ону күрүнеге садар хүлээлгелерин күүседир талазы-биле аажок хожудап турар. Күрүнеге эът садарының чыл хүлээлгезин октябрь 20-ге чедир «Межегей» совхоз (директору эш Пащенко) чүгле 65 хуу, «Тиилелге» (директору эш Алымов) — 68.4 хуу, дуржулга станциязы (директору эш Юртаев) — 61.2 хуу күүсеткен.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары, партия организациялары мал ажылының продуктуларын бүдүрер талазы-биле ажыл-агыйларда байдалды анализтээри, бүгү курлавырларны болгаш аргаларны илередип ажыглаары, ол херекте четпестерни узуткаар дээш дүрген хемчеглер алыры эргежок чугула. Эът, сүт бүдүрерин болгаш оларны күрүнеге садарын көвүдедир дээш демисежип турар малчыннарга хүн бүрүнүң практиктиг дузазын чедирер херек.

Районнарның, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары артыкшылдыг малын база мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле колхозчуларга, совхозтарның ажылчын, албан-хаакчыларынга дузалаар, мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарын көвүдедиринче бүгү күжениишкиннерни угландырар ужурлуг.

И. ТОМИЛИН.
Республиканың Күрпланының даргазы.

Чаа-Суурже көрнүңер

Мурнунда «Совет Тываның 5 чылы» колхозтуң төвү турган, амгы үеде Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң салбыры болур Чаа-Суурга ийи-үш хонук иштинде албан-ажыл дайы-биле чурттаар, суурнуң амыдыралы-биле таныжар аргалыг болган мен.

Ада-иелер хуралынга колхозчу Седен-Дамбаа болуңуң саналынга: «Мен уругларым өөредилгезинге болгаш кижизидилгезинге башкылар-биле сырый харылзааны тудуп, уругларым эки өөрензин дээш бүгү күжүм салыр мен» деп чугаалааш, колхозтуң баштаар черинге, районнуң чамдык удуртур организацияларынга чөптүг негелдени тургускан.

Кино үнместээн, радио сымыранып турар, телефон харылзаазы ажылдавастаан, садыгга чугула хереглелдиң бараанныры келбестээн.

Шүгүмчүлелдиг саналдарны тодарадыры-биле бир дугаарында клуб эргелекчизи Кызыл-оол-биле чугаалаштым: Кино бо суурга үнмээнден бээр 2—3 ай эрткен. Райондан автоклуб 1 азы 2 катап кино көргүскен.

Киноустановканы колхоз-биле деңге тургускан. Чүгле бо чылдың иштинде Кара-оолдан Допулга чедир сес механиктер солушкан, аңаа сөөлүнде арай боорда доктаай берген механик Долгар декреттей бээрге киноустановка аңаа туруп берген. Райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи Сыгыртаадан чөптүг негелдени тургузарга «1963 чылдың март айда киномеханигинден чорудуп бергей мен даан» деп харыылап каан. Эш Сыгыртааның чугаазын ёзугаар алырга Чаа-Суурнуң чурттакчылары ам келир чылдың мартка чедир кино көрбес болганы ол-дур ийин.

Телефон чогунуң уламындан ачыраан кижилер, өске-даа кандыг таварылгага турбас боор, чүгле Торгалыг суур-биле безин аъттыг, чадаг дүне-хүндүс харылзажып турар. Иелер бажыңнарынга божуптар таварылгалар безин турган. Торгалыгда радио белдириниң харысалгалыг техниигиниң багай ажылының уламындан радио чамдыкта «сымыраныр», чамдыкта шуут ыыттавайн баар.

Электростанция ажылдавастап, электри чырыы бербестээнден бээр каш айлар эрткен. Колхозка тууйбуну Чаа-Суурда бүдүрүп турар. Чүгле бо чылын 80 муң тууйбуну, 60 тонна чугайны колхозка белеткээн. Чайгы үеде хой кыргылдазының кол пунктулары Чаа-Суурда. Чаа-Суурдан 15 км хире черде дус бүдүрүлгези ажылдап турар. Чаа-Суур кедизинде барып перспективтиг ажылчын суур болуру планда көрдүнүп турар. Суурнуң чаагайжыдылгазы черле көскү эвес. Бажыңнары септеттинмээн, херимнери чыскаалдыг эвес, чамдык черлерде чок, ногаанчыдылга үнмээн, күскү ыяш тарылгазы чок. Топтап көрүп чорууурга суур чаагайжып, өзүп-сайзыраар туржук харын улам дорайтап орар. «Торгалыг» колхозтуң баштаар чери, партия комитеди, Дус-Даг кодээ Соведи, суурнуң чурттакчы чонунуң барык 40 хире хуузу чурттап турар бо чугула суурну чүге херекке албастай бергенил?

Чаа-Суур сес чыл школалыг, эмнелге салбырлыг, клубтуг, уруглар албан черлерлиг. Мында магазин база бар. Мында профэвилел, комсомол организациялары база ажылдап турар. Суурда партия эге организациязы (секретары эш Сарыг-оол) боттуг, дээштиг ажылдарны организаставайн турар. Лекция, беседа мында хаая болгулаар. Көскү агитация шуут чок. Малчыннарның чагыткан солуннары чогуур өйүнде келбейн турар. Культураның одаглары, мында хөй-нииити организацияларының ажылы кудуу деңнелдиг болганындан кижизидилге ажылы чоннуң ортузунда кошкак тургустунган. Колхозчу Бадыгыр янзы-бүрү чылдагаан-биле чартык чыл иштинде колхоз бүдүрүлгезинге ажылдаваан. Арагалап алгаш, «бажын дергилепкен» аъттыг шапкылажып турар аныяк оолдарны үргүлчү чыгам көрүп болур. Бо чорук суурда күш-ажылдың сандаргай чорууун херечилеп турар.

Бо салбырның чонунуң негелдезин колхоз баштаар черинден, партия комитединден, районнуң удуртур органнарындан өөренип көргеш, боттуг хемчег алыр өй келген.

Бүгү-ле бар турар четпестерни узуткап, ылаңгыя суурнуң чаагайжыдылгазын экижидер болза, Чаа-Суур чогум Чаа-Суур деп адын адылаар ужурлуг.

Х. СЕМИС,
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

Төрээн чуртка хөй «чымчак алдынны» бээр

* * *

Хүлээлгени күүседирлер

Тожу — «чамчык алдын»-биле эң байлак. Ооң аңчылары Төрээн чуртунга эвээш эвес өлүктүг чыл бүрүде-ле берип турар.

Бо чылын районнуң бүгү аңчылары-биле кады «Май 1-зи» колхозтуң аңчылары база-ла аъттаныпканнар. Олар 23 звеноларга үзүлген болгаш кижи бүрүзү четчир санныг боо-чепсек, идик-хеп, аъш-чем база өске-даа эргежок чугула чүүлдер-биле долу хандыртынган. Аңчы звеноларның удуртукчуларынга Мерген Ондарай, Ак Мырлаа, Теверек Боданай болгаш өске-даа дуржулгалыг, хоочун аңчылар томуйлаттырган. Колхозтуң аңныыр девискээри Севи-Бажындан Кижи-Хемге чедир улуг черни ээлеп турар. Тайганың ол делгемнеринче 80 харлыг Д. Кол, 60 харлыг Дандар Кол, 62 харлыг Биче-оол Кол болгаш өске-даа херээжен аңчылар база аъттаныпкан.

Аңчы бүрүзү 20-ден эвээш эвес киш, 200 диин болгаш өске-даа аңнарны дужаар хүлээлгелиг.

Оларның аразында коммунист Казырык Кол, Мерген Ондарай дээш өскелер-даа кижи санында-ла 35 кишти, 300 чыгыы дииңни, 2 дырбактыгны болгаш өске-даа аңнарны дужаап, хүлээлгезин ыракта ажырарын аазааннар. Удавас ийи ай эрткен соонда, колхозтуң аңчылары алган хүлээлгелерни ажыр күүседирлер.

К. КОЛ.

Семинарга

Аңныыр сезону—ол дээрге дүжүт ажаап алыышкыны-биле бир дөмей чугула кампания. Аңаа республиканың хоочун болгаш аныяк аңчылары калбаа-биле киржип, бистиң чурттуң өлүк планын күүседиринге чугула диин, киш, дилги дээш өске-даа өлүк аңнарны хөйү-биле белеткеп турарлар.

Бо аңныыр сезонунда бистиң белеткел организацияларывыс 10 муң кишти, 200 муң диинни, 3 муң дилгини дээш, өске-даа өлүк аңнарны күрүнеге киирер хүлээлгелиг.

Аңчылардан өлүктү доктааттынган чурум ёзугаар шын хүлээп алырын хандырар сорулга-биле белеткел контораларының склад эргелекчилериниң семинарын Кызылга чоокта организастап эрттирген. Аңаа Красноярск крайның өлүк баазазының тускай эртемдени эш Никичев болгаш респотребсоюзтуң белеткелдер эргелелиниң тускай эртемниглери тус-тус илеткелдерни кылгаш, өлүктү хүлээп алырының чаа стандарттарын белеткелчилерге тодаргай таныштырганнар.

Чаа сезонда өлүк чүүлдерин стандарттар ёзугаар хүлээп алыры-биле ажылдап кириптеринге бистиң белеткелчилеривис эргежок чугула немелде билиглер-биле чепсегленип алганнар.

И. ТОРЖУ.

Хоочуннар болгаш салгакчылар

КЫЗЫЛ-ЧЫРАА. (**Телефон-биле**). Эрткен чылын аң-өлүк тывыжының планын чедиишкинниг күүсеткен. Ол талазы-биле дуржулгазын быжыглавышаан, бо чылын оон-даа бедик көргүзүлүг болурунга, Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг колхоз чамдык хемчеглерни организастап чорудкан.

Киш эң үнелиг өлүктүң бирээзи. Ону аңнаарынга мергежээн (эш Дагбага удурткан) 6 кижилиг звенону шилип аъткарган. Колхозта партия организациязының секретары эш Борбай-оолдуң диңчилер талазы-биле чугаалааны болза:

— Бистиң колхоз бо сезонда алды муң рубльдиң олчазын күрүнеге киирер. Ол талазы-биле бирээзинде-ле он кижилиг алды звенолар шилиттинген, оларның башкылыы чорупкан.

Колхозчу диңчилерниң аразында хоочун аңчы Балчынмаа болгаш Самбуу, аныяктарның иштинден шилиндек адыгжылар Байыр-оол, Белчии база өскелерни-даа адап болур.

Октябрь революциязының дугайында номнар

Бистиң республиканың найысылалының культура-чырыдыышкын албан черлери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 45 чыл оюнга чедиишкинниг ужуражыр дээш ажылдап турар.

Хоорайның библиотекаларында Октябрьның Улуг революциязының дугайында номнар делгелгелерин организастап тургускулаан. 1917 чылда тиилээн Октябрь революциязының дугайын бижээн номнарны ам бо хүннерде номчукчулар улуг негелделиг номчуп турар.

Бистиң уруглар библиотеказы бо талазы-биле номнар делгелгезин организастап тургускан. 1917 чылдың күзүнүнүң төөгүлүг хүннериниң үезинде В. И. Ленинниң удуртулга даалгазы-биле ажылдап турган, Улуг Октябрь революциязының киржикчилериниң сактыышкыннарын делгелгеде көскүзү-биле делгеп тургускан. Ол ышкаш «Октябрь революциязы канчап тиилээнил», «Советтер съездизиниң дүнези», «Октябрьның шактары болгаш картазы» деп оон-даа өске номнар бар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының дугайында номнарны номчукчулар улуг сонуургал-биле номчуп турарлар. Ылаңгыя чогаалчы Л. Савельевтиң «Ленин Смольныйже бар чор» деп чечен чогаал ному номчукчуларның холун дамчып, оларның улуг сонуургалын хайныктырып турар. Петроградка чепсектиг тура халыышкынны удуртур талазы-биле В. И. Ленинниң ажыл-чорудулгазы аныяк номчукчуларның сонуургалын хайныктырган.

Октябрь 17-ден эгелеп, бистиң библиотеканың номчукчулар залынга 3—4 класстарның өөреникчилеринге Октябрь революциязының дугайын бижээн номнарның ыткыр номчулгазын организастап эгелээн. «Авроразан» алыышкын», «Өлүм чок корабль» деп номнардан үзүндүлерниң ыткыр номчулгазын 4-кү классчыларга чорудкан. Ол ышкаш Октябрь байырлалының хүннеринде уруглар утренниктеринге херегләәр Октябрь дугайында шүлүктерни, ырларның ноталарын, кыска шиижигештерни база номчукчуларга сүмелеп турар бис. «Октябрьның байырлалы» деп чыынды номнуң талазы-биле негелде бисте улгаткан, ол ам школачыларның холун дамчып чоруп турар. Мында ырлар, шүлүктер улуг хемчээлдиг чогаалдардан үзүндүлер байлак.

В. ШИШИГИНА.
Кызылдың А. Гайдар аттыг уруглар библиотеказының ажылдакчызы.

Ыраккы Тожунуң бир школазында

Тожу районнуң Ий сес чыл школазынга бо өөредилге чылында чаа школа немей туттунган болгаш ажыглалга кирген. Ол болза уругларның чаңгыс ээлчегге өөренирин бүрүн хандырган. Ам мында 140 уруглар өөренип турар, оларның иштинден 70 кижи—күрүнениң долу хандырылгазында.

«Май 1-зи» колхозтуң баштаар чериниң шиитпирин ёзугаар, колхоз фондузундан өөреникчилерге хлеб, сметана, сүт, чигир болгаш өске-даа чемнерни садып берип турар. Кичээлдиң узун чапсар үезинде уруглар парталарының кырын солун-биле шып алырлар. Олла үеде оларга чемни эккеп бээр кылдыр таарыштырган.

(ҮСТҮНДЕ ЧУРУКТА) уругларны чапсарда чемгерип турары.

Школада эки дериттинген өөредилге мастерскаязы бар. Күш-ажыл башкызы К. М. Доржу школага сес чыл иштинде ол эртемни башкылап, ажылынга эки мергежип алган.

Эш К. М. Доржунуң чедиги класска күш-ажыл кичээлин эртирип турары (АДААНДА ЧУРУКТА).

В. ЛУТКОВ.
Фото авторнуу.

Солун кежээ

Чоокта чаа Кызыл хоорайда чурттап, ажылдап турар тыва херээженнерге кежээни организастаан. Аңаа СЭКП обкомунуң школа болгаш дээди өөредилге черлериниң талазы-биле килдис эргелекчизи эш М. Хомушку «Коммунистиг кижизидилгениң айтырыглары» деп темалыг солун лекцияны кылган.

Лекция соонда № 2 школаның башкызы С. Содунам школа-биле ада-иелерниң харылзаазының дугайында чүве чугаалаан. Ол бодунуң чугаазынга 9 уруглардыг ие Чадамба болгаш Санаа, Сандан оларның школа-биле чоок харылзаалыг, уругларының өөредилгези, школага, бажыңга чурум-сагылгазы дээш кижизидилге ажылынче улуг кичээнгейни салып турарын онзалап демдеглээн.

Лекция соонда кежээниң киржикчилеринге театрның бөлүк артистери солун концертти көргүскен. РСФСР-ниң алдарлыг артистери Максим, Кара-кыс Мунзуктарның, Х. Конгарның көргүскен номерлерин көрүкчүлер катап-катап дилеп, адыш часкаашкыны үргүлчүлеп турган.

«СЭКП XXII съездизиниң болуп эртип турганы уттундурбас хүннерден»—деп солун фоторепортажты концерт соонда хоорайда улусчу университеттиң ажылдакчызы Ф. Житков чыылганнарга көргүзүп, тайылбырны кылган.

С. ТАС-ООЛ.

Райондан дамчыдылга

Бай-Тайга районнуң Тээли суурда радио дамчыдылга чери организастаттынган. Хөй-нииттиниң шугуму-биле ажылдаар ол радио белдириниң баштайгы дамчыдылгазы октябрь 16-да болган.

Тээли суурга болгаш колхоз, совхоз төптеринге дамчыткан чаа чүүлдерни чон улуг сонуургалдыг дыңнаан. Неделяда ийи удаа болуп турар ол дамчыдылганы улам экижидеринге, ооң ажылынга идепкейлиг киржиринге күзелдер калбарып турар.

Б. БАРБА.

Күш-ажыл дептери—күш-ажылчы паспорт

Күш-ажыл дептери—ол дээрге, коммунистиг ниитилелди тургузарынга совет кижиниң киржилгезин тодаргай көргүзүп турар документ болур. Ол болза ажылчын болгаш албан-хаакчыларның тускай мергежилиниң өзүлдезин көргүзүп, тоянчылар, ажыл шагы үзерлер, чалгаалар-биле демиселге дузалап турар. Күрүне пенсиязы тыпсырда, түр үеде ажыл кылып шыдавастаанда, божуур мурнунда болгаш божаан соонда, шелээлер үезинде ажыл стажын күш-ажыл дептеринде демдеглелдерни ёзугаар тодарадыр.

Күрүне бүдүрүлгелеринде, албан черлеринде болгаш организацияларда ажылдап турар бүгү ажылчын, албан-хаакчыларның база ол ышкаш, беш хонуктан ажыр ажылдаан түр болгаш сезоннуг ажылдакчыларның күш-ажыл дептерин кылган турар.

Күш-ажыл дептери чок кижини ажылга хүлээп алыры хоруглуг. Ындыг таварылгада чүгле бир дугаар ажылдап эгелеп чорууурларны ол чурумга хамаарыштырбайн барып болур. Мурнунда колхозчу турганнар болза, сөөлүнде кылып турган ажылының дугайында кодээ ийикпе суур Совединиң шынзылгазын, а Совет армиядан халашканнар — шериг биледин көргүзер. Бир эвес бүдүрүлгениң азы албан черинин администрациязы ындыг кижилерни ажылга хүлээп алган болза, оларның күш-ажыл дептерин дораан тургускан турар ужурлуг. Ажылга хүлээп алган соонда беш хүнден озал чок хуусаада күш-ажыл дептерин кылган турарын чазак тускай хуусаа кылдыр айыткан. Албан черлериниң болгаш бүдүрүлгелерниң администрациялары күш-ажыл дептерлериниң кадагалалын хандырар хүлээлгелиг.

Ынчаарга күш-ажыл дептерин эргелеп чорударының чаңгыс даа чурумун үреп турар таварылгалар чамдык бүдүрүлгелер, албан черлери болгаш организацияларда амга чедир бар болуп турар. Тес-Хем райпозунда шупту 118 кижи ажылдап турар, а райпонуң кадрлар килдизинде күш-ажыл дептери чүгле 30, ынчангаш ында 88 хире ажылдакчының күш-ажыл дептери кылдынмаан ышкажыл. Бар күш-ажыл дептерлерин эмге-сеске чок октагылап каан, оларны кайы болган кижилер көрүп турар. Ол райпонуң баштаар чери (даргазы эш Шойлаа) күш-ажыл дептерлерин кадагалаар, оларны кылырын чурумчудар талазы-биле хемчег албайн келген.

Эш В. М. Антоненко пассажирлер АТК-зынга 1962 чылдың февраль 22-де ажылдап кирген, а ооң күш-ажыл дептерин чүгле июнь айның 12-де кылып берген. Эш В. Т. Беляев 1962 чылдың январь 3-те ажылга кирген, а күш-ажыл дептерин июнь 12-де бижип берген.

Күш-ажыл дептери чиде берип турар таварылгалар хөй. Чижээ, Кызыл горпозунуң ажылдакчызы эш Федотовтуң ындыг дептери читкен.

Ол ышкаш ындыг дептерлерни тургузарында болгаш тыпсырында харысалга чок чоруктуң фактылары бар. Кызыл горпозунуң даргазының кадрлар талазы-биле оралакчызы М. И. Родина хамааты Краснодемский дээрзинге күш-ажыл дептерин тыпсырда ооң кандыг-даа документизин хынап көрбейн ниити стажын 30 чыл кылдыр бижээн, а шынында ол кижи 16 чылда ажылдаан дугайында документилиг болуп турар. «Элегес» совхозтуң кадрлар талазы-биле инспектору эш Морозов болза, хамааты Хряпко дээрзин ук совхозка 15 чыл дөрт ай дургузунда бызанчылап ажылдаан кылдыр күш-ажыл дептеринге бижип берген. Херек кырында ол хамааты ук совхозка шуут ажылдап көрбээн, а Кызыл хоорайда турум чурттап турар.

Күш-ажыл дептеринге ажылчын ийикпе албан-хаакчыт кижиниң ажылдап келген бүгү үелериниң дугайында демдеглелдер кирген турар ужурлуг. Совет Армияның хүрээлезинге турган үезин, профессионал-техниктиг өөредилге системазының училищелеринге болгаш школаларынга, өске-даа кадрлар белеткээриниң, тускай мергежилин бедидериниң школалар, курстарынга өөренип эрткен үезин, дээди болгаш ортумак эртемниң тускай өөредилге черлеринге өөренген үезин күш-ажылчы стажка киир санаар.

Колхозка ажылдап турганын күш-ажыл дептеринге чүгле чазактың тускай доктаалдарында көргенинге хамаарыжы бээр болза, ынчан киириштирип болур.

Ниити дүрүм ёзугаар күрүне пенсиязын тыпсырда, күш-ажылчы стажка колхозчу чораан үезин санавас. Ол ниити дүрүмге мындыг таварылгалар хамаарышпайн барып болур:

Ада-чурттуң дайынының үезинде өскээр көжүрүүшкүнге таварышкаш, колхозтарга ажылдай берген ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар;

МТС-терни эде организастааны-биле холбаштыр колхозтарда барып ажылдай берген механизаторлар болгаш тускай эртемниглер, а ол ышкаш чазактың тускай доктаалдарын ёзугаар үлетпүр бүдүрүлгелеринден болгаш өске-даа организациялардан колхозтарже шилчээн инженерлер болгаш техниктер;

Партия, совет органнарының чорутканы-биле колхоз даргазы, азы колхоз даргазының оралакчызы болуп ажылдап чораан ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар.

Бир эвес мурнунда колхоз турган чериниң девискээринде совхоз тургустунган болза, ооң кежигүнү турган, совхозтуң ажылчыны болу берген кижиниң ниити күш-ажылчы стажынга мурнунда колхозчу болуп турган үезин киир санаар. Ол колхозчунуң ажылдап келген чылдарының дургузунда чылда күш-хүнүнүң минимумун күүсеткенин барымдаалаар. Бир эвес кандыг-даа чылдагаан чокка ону күүсетпээн чыл бар болза, ону стажка киир санавас.

Ажылдап турар кижилерниң ажылдарже шилчип турган үелерин дептерге ангылай бижип, демдеглээр. Күш-ажыл дептерин шак ынчаар ангылап бижири дээрге, ук дептерниң ээзиниң ниити болгаш үзүктел чок күш-ажылчы стажын шын санап тургузарынга ажыктыг.

Ындыг турбуже чамдык бүдүрүлгелерде, албан черлеринде ажылчын ийикпе албан-хаакчыны өске ажылче шилчиткениниң дугайында демдеглел кылбайн турар. Ындыг янзы-биле дааранылга комбинадындан хоорайның үлетпүр комбинадынче шилчээн чамдык ажылдакчыларның күш-ажыл дептеринде шилчитпен дугайында демдеглел кылбаан болган. Ол ышкаш байдал Чадаанага турган септелге-техника станциязын «Сельхозтехника» салбыры кылдыр эде организастааны-биле холбаштыр, аңаа ажылдап турган ажылдакчыларның күш-ажыл дептерлеринде бар болуп турар.

Хоорайның үлетпүр комбинадынга дыка хөй эштер янзы-бүрү шаңналдарлыг болуп турар, а күш-ажыл дептерлеринде ол шаңнал, хавыллар илереттинмээн. Пассажирлер АТК-зында болгаш № 1 АТК-да ол талазы-биле демдеглелдер база-ла чогуур өй-шаанда бижиттинмейн келген.

Ажылчын ийикпе албан-хаакчының ажылдан үндүртгенин күш-ажыл дептеринге демдеглээринче күш-ажыл хоойлузунда онза кичээнгей салдынып турар. Ажылчынны азы албан-хаакчыны ажылдан үндүргениниң чылдагаанындан оон үзүктел чок күш-ажылчы стажының хевээр артары хамааржыр болгай. Чижээ, херээжен ажылчын бир бүдүрүлгеге 12 чыл ажылдааш, ашааның өске черже ажылдаар кылдыр шилчээни-биле холбаштыр оон үнген болза, ооң кажан катап ажылдап киргенинден хамаарылга чокка, ажылдап ап турар ажыл төлевириниң (профэвилел кежигүнү болза) 90 хуузун, түр үеде ажылдап шыдавас болганы дээш төлеп бээр ужурлуг. Чүге дизе, бо таварылгада ол ажылчының үзүктел чок күш-ажылчы стажы хевээр артар. Бир эвес ол-ла ажылчынның күш-ажыл дептеринге билдиришкинин барымдаалап ийикпе, өг-бүлениң дайы-биле ажылдан үнген деп демдеглээн болгаш ол өске черге баргаш, ай хуусааның иштинде катап ажылдай бээр болза, аңаа чүгле 50 хуу хемчээлдиг дузаламчыны тыпсыр болгаш ооң 12 чылда ажылдаанын барымдаалавас.

Документилерни тургузуп тургаш, кылган чазыгларны үр үе эрте бээрге катап эдери кончуг берге, а чамдыкта харын-даа шуут эттинмес дээрзин херек кырында таварылгалар бадыткап турар. Ажылчын болгаш албан-хаакчы кижиниң күш-ажылчы ажыл-чорудулгазының кол документизи болур күш-ажыл дептериниң дугайында кижи бүрүзү сагыш салыр херек. Күш-ажыл дептери дээрге, ажылчын болгаш албан-хаакчы бүрүзүнүң күш-ажылчы паспорту-дур.

В. ТОКАРЕВ,
Облпрофчөвүлелиниң улуг инструктору.

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАР

ЧӨПТҮГ ШҮГҮМЧҮЛЕЛ

Четпестерни шиитпирлиг чайлатпышаан, ажыл-херекти бурунгаар дүрген хөгжүдеринге, коммунистиг тургузуушкунга чоннуң чогаадыкчы инициативазын улам калбартырынга шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң чугула ужур-дузазын партия биске өөредип турар. Масса чоннуң үнүнге, оларның шүгүмчүлелдиг санал болгаш күзелдеринге дыңнангыр болурун партия ынчангаш негеп турар.

Эрге-дужаал, арын-нүүр барымдаалавас, дидим болгаш чөптүг шүгүмчүлел биске арыг агаар ышкаш ажыктыг, ажыл-ишке идиглиг. Мооң-биле кады дүүнгү чедиишкиннеринге мензэргенир, бодун көөргеттинер, шүгүмчүлелге ынак эвес чамдык кижилерниң бистиң аравыста ам-даа бары хомуданчыг. «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырында Ондар Ниманы маңаа чижекке айтып болур.

Мооң мурнунда эш Нима агрономнап, хову ажылының бригадазында-даа удуртуп чораан. Ооң эки ажылын база демдеглеп турган. Чоннуң, эш-өөрүнүң деткимчезинге даянгаш, улам эки ажылдаарын боданмайн, мактаашкынга бажы ээрип, сөөлгү үеде ооң тооп көөр чүвези чок болган. Бодунуң өг-бүлезинге ооң аажы-чаңы база каржы, эпчок байдалдарны үүлгедипкен болгулаар.

Шүгүмчүлелди аас кырынга хүлээп алыр, а четпестерни чайладырын азы эттинип-чазалырын херек кырында боттандырбас кижилер база бар. Бора-Тайга салбырынга турган коммунист Сарыглар Хаптыр-оолдуң байдалын ап көрээлиңер.

Үргүлчү арагалаар, хөй-нииттиниң корум-чурумун үрээр ооң багай үүлгедиглериниң дугайында «Шын» солунга шүгүмчүлел парлаттынган. Ол талазы-биле эш Хаптыр-оол хемчег алыскан. Бодунуң буруузун ол үеде миннип, мооң соңгаар ындыг чорукту болдурбазын хүлээнгеш, херек кырында боттандырбаан.

Эш Хаптыр-оолду ооң дилээн ёзугаар мал ажылынга киирип каарга, «сен утканда, мен сагынганда» дээн ышкаш мурнуку үүлгедиглерин үргүлчүлеп эгелээн. Солунга шүгүмчүлел бижээн авторнуң бирээзи Д. Ондарга каш удаа чалчып турган. Бо чылдың сентябрь 17-де авторже шуут-ла халдап, аъды-биле чүткүдүп, кымчызы-биле согарынга белеткенип турган.

Сөс-биле ажыл-херек дүүшкен турар, илерээн четпестерни чайладырын азы эттинип-чазалырын амыдырал кырынга боттандырар ужурлуг. Шын, принципиалдыг шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлел бистиң ажылывыска идиглиг болур.

О. ДАРЫМА.

ДЕМИСЕЛДИ КҮШТЕЛДИРЕР

Украинаның алдарлыг тараажызы Н. Г. Загладаның чүүлүнде, сан сүрер, карак мегелээр, ажыл-иштиң эки болурун бодавас кижилер-биле хайыра чок демисежирин айтып турар.

Кызылдың пассажир АТК-зының Эрзин, Тес-Хем районнарже улус сөөртүп чоруп турар автобустарының чамдык чолаачылары пассажирлерге билет бербейн, оларның орук төлевирин боттары ажыглап турар.

Октябрь 19-та «Тес-Хем» совхозтан эртен келген 64—49 дугаарлыг автобус (чолаачы Кочнев) кол кудумчуга четпейн, кыдыкы кудумчуга пассажирлерни дүжүрүп каапкан. Он үш кижи орук төлевирин бергеш, билет албаан. «Билеттиңер чок бе»?—деп айтырыгга эш Кочнев харыы бербейн, бензин кудуп алыр дээш чорупкан.

Ол-ла хүн Эрзинден 64—24 дугаарлыг автобус (чолаачы Закалюкин) келген. Ол автобуска беш кижи акшазын төлезе-даа билет албайн келгеннер. А ону негээрге чолаачы: «Силерге хамаан бе» деп хоректенип каар болган.

Күрүне херецгизин болунга ажыглаарын бодаар, кижилерниң чөптүг негелделерин үнелеп көрбес, арын-нүүр чок кижилер-биле демиселди күштелдирер херек.

О. ЛАМА.

«Шынның» материалдарының изи-биле

„Чугулалап көрзе чогуур"

Мындыг эге-биле бо чылдың сентябрь 21-де үнген № 221 солунга Чадааның орук участогунда ажылдап турар кижилерниң амыдырал-чуртталгазынче кичээнгей салбайн турарын илереткен тракторист С. Доржунуң чүүлү парлаттынган.

Республиканың автоорук септелге тудуг эргелелиниң начальнигиниң хүлээзигезин түр күүседип турар эш И. Степановтуң редакцияга дыңнатканы: Бижиттинген фактылар шын болуп бадыткаттынган. Автоорук септелге тудуг эргелели Чадаана—Хандагайты аразының оруун кылып турар ажылчыннарның амыдырал-чурттталгазынче, ылаңгыя чурттаар черлерни ам-даа немеп бээр, ажылдаар чер-биле аразынга аргыжар транспортту хандырган турар кылдыр № 1030 орук участогунуң баштаар черинге айтыышкынны берген.

Ол ышкаш тус черде ажылчыннар ортузунга политмассалыг кижизидилге ажылын күштелдирер хемчеглерни алыр кылдыр ында партия, профэвилел организацияларының кичээнгейинге киирген. Ажылчыннарның негелде, хомудалдарынга үндезилээш, коллективтиң бүдүрүлге хуралын сентябрь, октябрь айларда 3 удаа эрттирип, ажылда болгаш амыдыралда четпестерни дарый чайлаткан турарының хемчеглерин алыр дугайында чугаалашкылаан.

Делегейниң бүгү ак-сеткилдиг кижилери Кубаның талазында

Венгрия негеп тур

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Каттышкан Штаттарның чазааның кылганы, улустар аразының эргезин доорамчылап турар базымнарны Венгр Улус Республиканың чазаа шиитпирлии-биле буруу шаап, далайга эжиндириишкинге кыжаныгны болгаш шуут дайын өнчүк-чөңгээзи болуп турар хемчеглерни АКШ-тың чазаа күш чок болдурарын негеп тур деп, МТИ агентилелдиң дамчытканы ВУР-нуң чазааның медеглелинде чугаалап турар.

Кубаның болгаш Совет Эвилелиниң чазактарының медеглелдерин ВУР-нуң чазаа шиитпирлии-биле деткээн. Венгр Улус Республиканың эрге-ажыктарын барымдаалааш база Варшава керээзиниң организациязынга болгаш тайбыңга ынакшылдыг өске-даа күштерге дүүштүр ВУР-нуң чазаа АКШ-тың чазааның өнчүк-чөңгээлиг үүлгедиглериниң мурнунга чогуур хемчеглерни алган.

Каттышкан Штаттарның дайын агрессиязынга удур үре-түңнелдиг болгаш дүрген хемчеглерни КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң алырын Венгр Улус Республиканың чазаа манап тур.

ВУР-нуң чазаа болгаш венгр улус Кубаның чазаанга болгаш маадырлыг куба улуска сагыш-сеткил каттыштырыышкынын илередип, акы-дуңманың изиг байырын чедирип тур. Агрессчилерниң холун доктаадырын, Кубаның хамаарышпас чоруун база делегейге тайбыңны камгалап алырын тайбыңның күштери база катап чедип алыр дээрзинге бистер бүзүрээр бис деп, медеглелде чугаалаан.

Кубадан холуң ырат!

ПРАГА. (СЭТА). Бүгү Чехословакияда ажылчы чоннарның митингилери болгаш хуралдары болуп турар. Оларның киржикчилери Кубага хамаарыштыр Вашингтоннуң дээрбечи политиказын буруу шаап, куба улус-биле сагыш-сеткил каттыштырылгазын чөптүг херек дээш демиселге ону деткиириңге боттарының шиитпирлиин медеглеп турарлар. Совет чазактың болгаш ЧССР-ниң чазааның медеглелдерин Чехословакияның хөй-ниитизи чүүлдүгзүнүп база бүрүнү-биле деткип турар.

Пльзеньде машина тудуунуң В. И. Ленин аттыг заводунуң ажылчыннары боттарының хуралының резолюциязын КНО-же чорудкан. Америк дээрбечилерни оваартындыларын олар негеп турарлар. Өске-даа чехословак бүдүрүлгелерниң ажылчы чоннары ол ышкаш телеграммаларны КНО-нуң адынче чорудкан.

АКШ-тың хемчеглери — ол дээрге шынап-ла айыылдыг үүлгедиг-дир деп, «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналының лауреады профессор И. Громадка медеглээн. Кол Ассамблеязы бо хүннерде Нью-Йоркта ажылдап турар КНО-ну көңгүс херекке албайн, америк чазак бодунуң шиитпирин хүлээп алган чорук элдептиг болуп турар.

Революстуг Кубаның хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалап алырынга Чехословакияның бүгү ажылчы чоннары бүгү күштери-биле дузалаарынга белен деп, чехословак Профэвилелдериниң Төп чөвүлелиниң даргазы Ф. Зупка чугаалаан.

АКШ-тың Кубага удур өнчүк-чөңгээлиг хемчеглерин чехословак парлалга каргап турар. Совет болгаш чехословак чазактарның медеглелдерин солуннар бирги арыннарынга бүрүнү-биле парлап үндүрген.

Угаазылалдыг туруш

ВАРШАВА. (СЭТА). Кубага удур америк башкарыкчы бөлүктерниң кылган өнчүк-чөңгээлиг хемчеглери-биле холбаштыр Совет чазактың туружун Польшаның ажылчы чоннары бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп, деткип турар.

Кубага хамаарыштыр америк политика термоядролуг дайынның айыылының мурнунга кижи төрелгетенни шуут тургускан деп «Трибуна люду» солун бижээн. Делегей халавын болдурбас деп кыйгырган Бертран Расселдиң телеграммазынга Н. С. Хрущевтуң харыызы делегейде байдалдың өскерлиринге боттуг салдарны чедирген. Тайбыңны камгалаар деп, бүгү күрүнелерни, бүгү улустарны, бүгү хөй-нииити бөлүктерни кыйгырбышаан, Н. С. Хрущев кижи төрелгетенниң хөй нуруузунуң өмүнээзинден чугаалап турар-дыр.

Айыыл чок чорукка шыңгыы кыжаныг

ХАНОЙ. (СЭТА). АКШ-тың чазаанга кадыг-дошкун сагындырыгны кылган Совет Эвилелиниң чазааның Медеглелин делегейниң улустары изии-биле деткип турарлар деп «Нян Зан» солун бижээн.

АКШ-тың үүлгедиишкиннери болза «куба улустуң национал хамаарышпас чоруунга, хосталгазынга, тайбың амыдыралынга, Кариб далай районунда тайбыңга болгаш делегейниң айыыл чок чоруунга шыңгыы кыжаныг болуп турар чаа агрессчи үүлгедиг-дир» деп ук вьетнам солун буруу шаап турар.

Каттышкан Штаттарның айыыл чок чоруунга Куба кыжанып турар дээр янзылыг АКШ-тың президентизиниң бадыткаашкыны—ол дээрге «АКШ-тың үүлгедиишкиннерин чажырып шыдавас чөгенчиг овуузунуушкун-дур» деп ол солун бижээн.

Вьетнам улус болгаш ВДР-ниң чазаа болза, делегейниң тайбыңга ынакшылдыг бүгү-ле улустары-биле кады, Куба Республикаже халдаашкынны белеткеп турар Каттышкан Штаттарны шиитпирлии-биле буруу шаап, бодунуң премьери Фидель Кастронуң удуртулгазы-биле маадырлыг куба улустуң чөптүг демиселин быжыы-биле деткип тур деп, солун айыткан.

Холгаарлаар чорукка Бразилия удурланып турар

РИО-ДЕ-ЖАНЕЙРО. (СЭТА). Бразилияның Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Эрмес Лима октябрь 23-те Кубага холбаштыр Бразилияның туружунуң дугайында албан хуузунуң медеглелин кылган. АКО-нуң чөвүлелинде Бразилияның төлээлекчизи «америк аразының айыыл чок чоруунуң хемчеглерин» алырын баш удур көрүп турар резолюцияны чүүлдүгзүнүп бадылаан болзажок, «Куба коммунистиг кыжаныг-биле демиселдиң» чепсээ кылдыр чепсектиг күштерни ажыглаар дугайында резолюцияны Бразилия деткивээн деп, ол медеглелде чугаалап турар. Чурттуң девискээр талазы-биле бүдүн болгаш хамаарышпас чоруун хажыдып база бүгү-нити тайбыңны кыжаныгга тургузуп турар күчүлээшкинниң хемчеглерин бразили чазак деткивейн турар.

У Танның медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Штаттарның, Совет Эвилелиниң болгаш Кубаның төлээлекчилери-биле конфиденциалдыг чугаалажыышкыннарны октябрь 26-да эгелээр мен деп, КНО-нуң чиңгине секретарының хүлээлгезин күүседип турар У Тан октябрь 25-те чарлаан.

Ол чугаалажыышкыннарның үезинде Айыыл чок чорук чөвүлели бодунуң хуралдарын соксадырынга чөпшээрешкен. Чөвүлелдиң хуралы ук черниин-биле 19 шак 25 минута турда хагдынган.

«Ажыктыг эгелээшкин»

ЛОНДОН. (СЭТА). КНО-нуң чиңгине секретарының хүлээлгезин күүседип турар У Танга Совет чазактың баштыңы Н. С. Хрущевтуң чорудкан харыызын Совет чазактың тайбыңга ынакшылдыының чаа херечизи кылдыр ында хүлээп алган. Англи хөй-нити болгаш парлалга совет тайбың инициативага доп-дораан харыылаарын Каттышкан Штаттардан база негеп турар.

Чугаалажыышкыннарны эгелээр төлээде камнап алган шак бүрүзү чугула, ооң ужурунда Н. С. Хрущевтуң харыызы бо угланыышкынга «ажыктыг эгелээшкин» болур дээрзин «Гардиан» солун редакция чүүлүнге медеглээн.

У Танга Совет чазактың баштыңының харыызынга байыр чедирбишаан, «Дейли миррор» солуннуң бижээни: «Ынчангаш чаагай дыш алыышкынын алган-дыр бис». Ындыг болза-даа ол дыш алыышкынының эң идегелдиг кылырынга чүгле Совет Эвилелиниң талазындан кылган базымнар четпес деп солун демдеглээн. «Американнар бүзээлээшкинни дүжүрер ужурлуг».

Моон-биле холбаштыр дыка хөй солуннар делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынче угландыр хемчеглерни алырын англи чазактан шиитпирлиг негеп турар.

«Англи чазак болза Кубага хамаарыштыр американнарның агрессиязының үүлгедиинге удур, тайбыңны камгалаар дээш кедүрлүп үнер ужурлуг» дээрзин «Дейли уоркер» солун демдеглээн. Кубаның хамаарышпас чоруу болгаш тайбың дээш демиселге сырый каттыжарынче англи улусту солун кыйгырып турар.

АМЕРИК АГРЕССОРЛАРНЫ БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙ БУРУУ ШААП ТУРАР

* * *

Совет төлээ туюлунга чедир сойгалап илереткен

* * *

Моол шыдыраачы өңнүктер

Айыыл чок чорук Чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентилери В. Петрусенко биле В. Богачевтуң дамчыдып турары болза:

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң октябрь 25-теги хуралынга куба айтырыын чугаалажып көөрүн үргүлчүлээн.

Совет чазак болза Кубаның эриктеринде тургустунган кризиске «угаан-сарыыл чок болгу дег кандыг-даа шиитпирлерни хүлээп албас» дээрзиниң дугайында англи философ Расселге харыы телеграммазында Совет чазактың баштыңы Н. С. Хрущевтуң медеглелинге АКШ-тың делегады Э. Стивенсон бир дугаарында сөс алгаш, байыр чедирген. «Камгалал чепсээн Совет Эвилелиниң Кубага чорудуп берип турарынга Каттышкан Штаттар кандыг-даа удурланыышкыннар идип үндүрбээн» деп, Стивенсон база-ла медеглээн.

Ынчалза-даа оон ыңай америк делегат болза Кубаны блокадалаарындан өске кандыг-даа арга Каттышкан Штаттарга чок турган дээр янзылыг ойлук чок бадыткаашкыннарны катаптаан. Оон эвээш чүүлдүг кылыр болза делегейниң мурнунга бистиң хүлээлгелеривиске өскерликчи чорук болур ийик деп, Стивенсон арын чаап, идээргеп медеглээн. Куба кризизиниң дугайында «баштайгы чугаалажыышкыннарны» чорударынга АКШ-тың чазааның чөпшээрежип турарының дугайында президент Кеннединиң У Танга харыызын Стивенсон бодунуң чугаазының соонда номчаан.

Ооң соонда Кубаның төлээлекчизи Г. Инчаустеги сөс алган. Мен кончуг допчузу-биле чугаалап көрейн деп, ол чугаалаан. АКШ-тың төлээлекчизиниң маңаа чүгле чаа кылган медеглели болза АКШ Кубага удур чаңгыс талалыг хемчегни алгаш, делегейниң шыңгыы кризизин болдурган дээрзиниң эң-не тодаргай бадыткаашкыны болуп турар-дыр. Куба бөмбүрзектиң барыын талазынга ядролуг кыжаныгны тургузуп турар дээр дугайында кандыг-даа үндезинниг барымдааларны АКШ-тың делегады көргүспеди. Кубада бар болуп турар чепсектер дээрге чүгле камгалалдың чепсектери-дир. АКШ-тың кедергей агрессчи политиказының түңнелинде бистер ол чепсекти садып алыр ужурга таварышкан бис. АКШ-тың кылып турар кажар-овуузуннары Кубаже халдаашкынны чажырарынче угланган.

АКШ-тың чазааның агрессчи үүлгедиглерин чажырарын оралдашкан америк төлээлерниң үндезин-барымдаажок туружун ССРЭ-ниң КНО-да доктаамал төлээлекчизи В. А. Зорин бодунуң элбек барымдааларлыг, чижектерлиг чугаазынга сылба шүгүмчүлээн. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң баштайгы хуралынга кылган медеглелинден ылгаштыр, дээрги Стивенсон болза Кубаның болгаш Совет Эвилелиниң талазындан агрессчи бодалдар бар янзылыг дээр дугайында айтырыгны тургузарының сылдагларынга хамаарыштыр АКШ-тың туруштарының шынныын бадыткаарын ам оралдашпайн турар-дыр деп, В. А. Зорин эгелээн. Дээрги Стивенсоннуң бүгү чугаазы камгаланыр шынарлыг болуп турарын эскерип каары берге эвес-тир. Делегейге шыңгыы кризисти болдурган АКШ-тың үүлгедиишкиннери кандыг-даа бир барымдаалыг болуп турар деп, Айыыл чок чорук Чөвүлелинге Стивенсон шынзыдып турду.

Кара-туразы-биле блокаданы болгаш далайга дээрбечи үүлгедиглерни эгелевейн баар арга Каттышкан Штаттарга чок турган деп бадыткаарын Стивенсон оралдашкан. Ынчаарга күткүүшкүн адаа-биле хөделип турган америк күрүнелер организациязы оон өскээр кылып шыдавас турган. Ол туруштуң үндезин-барымдаа чогу илдең-дир. Херектиң ужуру болза халдаашкын чепсектерин Кубаже киир сөөртүп турарының «хөрлеш чок фактыларында» эвес, а АКШ-тың халдаашкынныг үүлгедиглеринде-дир дээрзин совет төлээлер баштайгы чугаазынга тодаргай көргүскен. Ынчалза-даа Каттышкан Штаттар ол өнчүк-чөңгээлиг хемчеглерни боттандырарын оралдажы бээрге, делегейниң хөй-ниитизиниң санал-оналы, КНО-нуң кежигүннериниң хөй нуруузу АКШ-ка болгаш өске-даа барыын талакы төлээлерге шыңгыы базыышкынны кылган.

Ынчангаш дээрги Стивенсон ооң соонда бодунуң чазааның айтыышкыны-биле чугааның аянын өскертир ужурлуг апарганы ол-дур, ооң бөгүнгү чугаазының аяны-даа мурнукузундан аңгыланып турар-дыр. Барыын талакы эвилелчилери боттарының хамаарышпас чоруунуң дугайын чугаалап турза-даа, Вашингтоннуң күткээни угланыышкынче чорууп ужурга таваржып турар. Барыын талакы бөлүглежиишкин-биле холбашпаан ындыг чурттарның төлээлекчилери блокада дээрге, дүрүм чок үүлгедиишкин-дир деп медеглээннер. Олар АКШ-тың агрессчи үүлгедиглерин ажыы-биле буруу шапканнар, олар чүгле боттарының өмүнээзинден эвес, харын-даа шериг бөлүглежиишкиннеринде холбашпаан дөртен ажыг чурттарның өмүнээзинден чүве чугаалааннар. Оларның үнү Каттышкан Штаттарны бодунуң улам ыңай базымнарының дугайында боданырынче албадапкан. Стивенсон Совет Эвилелин буруудадырын оралдажы бергенде, бүгү төлээлерниң кичээңгейи АКШ-тың үүлгедиглериниң өнчүк-чөңгээлиг, шынзыттынмаан мөзүзүнче угланы берген.

Бөмбүрзектиң барыын талазынга удур ядролуг согугну тавараштырып шыдаар аргалыг баазалар Кубада бар дээрзиниң «хөрлеш чок фактылары» сөөлгү неделяның дургузунда меңээ бар турган деп, президент Кеннединиң октябрь 22-де медеглелинде чугаалаан. Ол баштайгы «хөрлеш чок барымдааларны» эрткен вторникте, тодаргайлаарга октябрь 16-да алган ышкажыл. Октябрьның 18-те АКШ-тың президентизи ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. Громыкону хүлээп алган, ол дээрге «хөрлеш чок фактылар» бар турганының соонда 2 хонук эрткенде болган болгай. Ынчаарга ол ук фактыларны ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министринге чүге ыттавааныл ынчаш? Ону тайылбырлаарын ол чүге күзевээнил?

Чүге дээрге төп разведка эргелелиниң меге-хоозун чулчуруушкуннарындан аңгыда кандыг-даа фактылар аңаа чок турган-дыр деп, В. А. Зорин медеглээн. Бир эвес хөрлеш чок фактылар бар турган чүве болза, ук фактыларны көргүзер ужурлуг турган дээрзи чаягаар-ла билдингир ышкажыл. Ол дээрге бистиң дүвүрээзинниг үевисте күрүнелер аразының харылзааларынга чогумчалыг негелде-дир. Октябрьның 18-те Кеннеди кандыг-даа фактылар көргүспээн, а октябрьның 22-де ол ССРЭ-ниң судноларын сүгже дүжүрүп киирер апаар деп чарлаан-дыр. Ол чогумчалыг харылзаалар чүве бе ынчаш? Ол дээрге дээрбечи чорук-тур, ынчаарга шак ындыг дээрбечи чорук-биле политика чорудуп болбас. Дээрги Стивенсон, силер «тайбың, шөлээн дипломатия» дээш туржуп турар мен деп чугаалап турар-дыр силер. Силерниң ол дипломатияңар кайыл? Ооң туржук А. А. Громыко-биле беседазынга Кеннеди болза Кубага удур кандыг-даа хөделиишкиннер кылыр дивейн турар бис база Кубада халдаарының чепсээ чок деп чугаалап турар информацияга бүзүреп турар бис деп шынзыдып турган болгай. Ол дээрге ийи арынныг чорук-тур: силер бодуңарның чонуңарны, бүгү делегейни мегелеп турар-дыр силер. АКШ-тың чазаа кризисти кара өжегээр чидиглендирип, өнчүк-чөңгээлерни кара өжегээр белеткеп турган дээрзи чугаалаттынган чүүлден илдең-дир—деп, В. А. Зорин уламчылаан. Ынчаарга силер ам безин меге-хоозун чулчуруушкуннардан аңгыда барымдаалар көргүзүп шыдавадыңар.

Политиканы ынчаар чорудуп болбас. Ындыг чорук халаптыг уржуктарга чедирип болур.

Ооң соонда, ийиги удаа чүве чугаалаан Стивенсон президент Кеннединиң ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко-биле чугаалажыышкыннарының үезинде америк дипломатияның ойлук чок чоруун агартыр кандыг-бир шыңгыы барымдаа көргүзүп шыдаваан. Америк делегат буруудадыкчы хевирлиг болурун оралдашкан болгаш ССРЭ-ниң төлээлекчизинден үш-үдүрүм айтырыглар салган.

Бистер америк судта олурбайн тур бис, ынчангаш силерниң прокурорнуу дег айтырыгларыңарга харыылавас мен деп, В. А. Зорин сагындырган.

Ооң соонда АКШ-тың делегады америк разведканың мегелеп бижип каан «тайылбырын» номчаан.

АКШ-тың төп разведка эргелелиниң Кубага удур мегелеп кылган чуруктарын америк төлээлекчи бир катап КНО-га база көргүскен чүве деп, Совет Эвилелиниң төлээлекчизи В. А. Зорин сагындырган. Ынчалза-даа ону удаваанда америк парлалга боду-ла сойгалап илереткен. Ол фото-чуруктарның үнези чүл?—деп, В. А. Зорин айтырган. Бир катап мегелепкен кижиге даараазында бүзүревес. Мен силерни шору кижи деп бодап чорааан кижи мен, ынчалза-даа мээң оом алдагдал болганы хараадаңчыг-дыр.

Стивенсон ойтур шавыышкынга таварышкаш, чугаазының аянын өскертип, ажыл-херекче кирерин Айыыл чок чорук Чөвүлелинге саналдаан. Тайбыңны камгалап алырын оралдажыр херек, бис ону кылырынга белен бис деп, ол медеглээн. У Танга Хрущевтуң болгаш Кеннединиң харыыларынга байыр чедирген КАР-ның болгаш Гананың төлээлекчилериниң саналы-биле Айыыл чок чоруктуң Чөвүлели бодунуң хуралын ооң-биле дооскан.

КНО-га чаа күрүне кирген

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Нациялар Организациязының кежигүнүнге Уганданы хүлээп алыр дугайында Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң сүмезин КНО-нуң Кол Ассамблеязы чаңгыс үн-биле чүүлдүгзүнген. Хуралга чүве чугаалаан Уганданың премьер-министри Милтон Оботе КНО-га хүлээп алыр дугайында Уганданың дилээн деткээн чурттарның төлээлекчилеринге өөрүп четтириишкинни илергейлээн.

Ооң дараазында Ассамблея КНО-нуң бүгү органнарындан чанкайшичилерни чайладыр болгаш ол организацияда КУР-нуң дүрүм ёзугаар эргелерин катап тургузар дугайында Совет Эвилелиниң киирген резолюциязының телевилелин чугаалажып көөрүн үргүлчүлээн.

РЕСПУБЛИКАНЫН КИНОЭКРАННАРЫНГА

деп кинону көрүңер. Ону Чехословакияның киностудиязы бүдүрүп үндүрген.

МАГАДАН ОБЛАСТЬ. Чурттуң соңгу-чөөн талазында Нагаевскиниң эң улуг далай порту сөөлгү чылдарда чаартынган. Колыманың далай хаалгаларын бирги чергениң техниказы-биле чепсеглээн, портта ээп турар далай судноларын дүжүрерин бүрүн механизастаан.

ЧУРУКТА: Нагаевскиниң далай портунуң өртээлдеринде.

Фото Ю. МУРАВИНИИ. СЭТА-ның фотохроникази,

Аалдажып, база маргылдажып тураалыңар

ТҮҢНЕЛ 5:3

Совет-моол найыралдың айынга тураскааткан моол-тыва шыдыраачыларның ийиги түңнел салыы октябрь 28-те болган. Баштайгы салыг 2:2 санныг боор хайым кылдыр доозулганы бистиң номчукчуларывыска билдингир төлээде, ийиги түңнел салыгның канчаар эрткенин допчулап көрээлиңер.

Бирги салыгда Баяны Норовка хамыкты мурнай уттургаш, аалчыларга ажыктыг кылдыр санны ажыдып берген М. Кенин-Лопсан Уфимцевтиң камгалалын шилип алган. Салыгның чорүп турганын көөрге, ак тала ук камгалалдың чамдык нарын чүүлдерин эскербейн барып турары көстү берген. М. Кенин-Лопсан кошкак болгаш хензиг-ле хоомай көштерниң орнунга эң шырак көштерни кылып ап тургаш, төп турушту ээлепкен. Б. Норов берге байдалдың үезинде мерзезин ышкынып, дораан дүжүп берген. Олар бо удаада база кымны-даа мурнай салыын дооскан. Оларның саны 1:1.

Д. Куулар бодунуң аныяк удурланыкчызы М. Очирден дуржулга талазы-биле артык мергежилдиин бо удаада база көргүскен. Ужуражылга Кууларга ажыктыг 2:0 түңнелдиг доозулган, ол командазынга 2 арыг санны берген.

Эрткен удаадаазы ышкаш, Х. Балдандорж — Н. Шишигин оларның салыы баштайгы көштерден эгелээш-ле эң чидиг сегиржип алчыышкынче шилчээн. Испан салыгның тоску көжүнде Х. Балдандорж агы-биле ойназа-даа камгалал көжүн кыла каапкан. Н. Шишигин ону ажыглааш, инициативаны алыр дээш чидиг демиселче кирипкен. Ук салыгта янзы-бүрү вариантылар (туруштар) таварыжып, көрүкчүлерни дыка хөлзеткен. Кызылдың көрүкчүлери салыгларны тускай самбырага көргүзүп турар кылдыр организаставааның ужурунда ыңай-бээр маңнаар чорукка таварышкылаан. Коридорда, бир тускай өрээлде ол салыгның көштерин элээн кижилер өттүндүр кылган, маргышкан дыка-ла хөлзеп турганнар. «Шишигин удар!», «Балдандорж удар!» деп маргылдаа көш санында-ла күштелип турган. Ол хөйнү хөлзеткен солун салыг сөөлзүредир туруш-даа, материал-даа талазы-биле деңнежип келгеш, 28-ки көште ак таланың саналы-биле хайым боор доозулган.

Кызыл шыдыраачыларының тиилелгези хандыртына берзе-даа, ийиги хөлде М. Хомушку М. Лхагважап оларның салыы баштайгы ужуражылгада ышкаш, түңнел үндүреринге чугула херектиг боор арткан. Дыка хөй күжениишкиннерни үндүрүп, бирээзи ударының аргазын дилеп, өскези камгаланырының аргазын тып, дыка үр чорудкан демиселдиң сөөлүнде удурланыкчылар хайым кылдыр дугурушканнар.

Ынчангаш, Кызыл—Улангом хоорайларның шыдыраачыларының эштиң ужуражылгазы 5:3 санныг кылдыр, Кызыл шыдыраачыларының тиилелгези-биле доозулган.

Бистиң аалчыларывыс тиилеттирзе-даа шыдыраа ойнаарынга бедик мергежилдиин көргүскеннер. Ылаңгыя Хорлоо Балдандорж бедик мергежилдиң шыдыраачызы болурун көргүскен. Ол ийиги түңнел салыгның бүдүүзүнде «Шын» солун редакциязынга баргаш, 15 кижи-биле хары угда салыышкынны чорудкаш, составынга элээн хөй разрядтыг шыдыраачылар киржип турган коллективти 10:5 санныг кылдыр тиилеп алган.

Ужуражылганың түңнелин үндүрген байырлыг хуралга аалчыларның-даа, бистиң спортсменнеривистиң-даа өмүнээзинден чүве чугаалаан эштер ийи кожаларның амгы эгезин салып алганы ужуражылгазын уламчылаарын күзээннер.

Совет-моол шыдыраачыларның эштиң ужуражылгазы эң-не арыг чүректиң ханызындан найыралдыг байдалга эрткен.

— Байырлыг, өңнүктер, аалдажып база спорт талазы-биле маргылдажып тураалыңар!—деп, аалчыларның-даа, аал ээлериниң-даа үделге үезинде изиг, чылыг сөстери бо.

С. ТАМБА.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар, чамдык черлерге хар чаар хүн болур, Кызылга чаашкын шоолуг эвес. Хат өй-тавында. Агаарның температуразы: республикага —3 градус сооктан 2 градус чылыг, а Кызылга—0—2 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

СОГУНА БОЛГАШ ЧЕСНОК

Согунаны болгаш чеснокту чүгле чем амдан киирер кылдыр эвээш хемчээлдиг ажыглап турар. Ынчангаш оларның составында бар белоктар, углеводтар болгаш минералдыг дустар чемненилгеге улуг роль ойнавайн турар.

Согунаның болгаш чесноктуң сывында организмге улуг ужур-дузалыг С витамин кончуг элбек. Согунаның борбак бажында С витамин кончуг ховар, а чеснокта ол мырыңай чок. Ынчангаш согунаны болгаш чеснокту амданныг шынарларын харааш чемге ажыглап турар. Олар чемни амдан киирер болгаш кижиниң чем хайылдырар чуулуктарын ылгап үндүреринге идиг бээрлер.

Аарыг кижилерге, ылангыя баары болгаш бүүректери аарыг, ижин-шөйүндүлеринде өөлганнарлыг кижилерге согунаны болгаш чеснокту чемге ажыглаарын кызыгаарлаары чугула.

Шаг-шаандан тура-ла согунаны болгаш чеснокту улустар эм кылдыр база ажыглап келген. Оларны чемге хөөн чок апарган үеде ажыглап, тоолгадыр шынарын кыжык аарыглар үезинде, база ижин-шөйүндү кыжалаанда курттар өлүрер шынарын кижилер ажыглап турган. Согунаның болгаш чесноктуң эм болур шынарлары оларның составында фитонцид деп бүдүмелдиң бары-биле тайылбырлаттынар. Ол витамин микробтарны өлүрер талазы-биле эң күштүг хоран болур. Аас иштинде чоргулаар хөй санныг микробтарны өлүреринге согунаны ийи-үш минута иштинде дайнаарга-ла четчир. Чеснокта бар фитонцид ижин аарыгларының өскүдүкчүлерин болгаш ириңнелдирер бактерияларны узуткаар шынарлыг.

Медицина үлетпүрү чеснoктан тускай сативин деп эмни кылган, ону эмчиниң сүмелээнин ёзугаар ажыглаар.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Кинотеатрларга

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Динго деп черлик ыт» 10, 12, 2, 4, 6, 8, «Телефончу уруг» 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бешки океан» 11.15, 1.15, 7.15, 9.15, «Чеди ажаанчы» 3.15, 5.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ийи дайынчы» 2.30, «Будапештиң дээвиирлери» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ырлап турар пудра хааржаа» 3.15, «Дээрбениң аныяк ажылчыны» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63. редакторнуң оралакчызының 35-24. пропаганда килдизиниң 23—54. харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35. көдээ ажыл-агыйның килдизиниң 25-38. партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал килдистериниң 37-13. иштики информация килдизиниң 20-60. чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27. үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң 22-64. бухгалтерияның 31-75. корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00937. Чагыг № 2472. Культура министерствозунуң типографиязы